

Rapport 2004:9

Fiskerinäringens betydelse för samhällsekonomin på Åland

The logo for ÅSUB, featuring the word "ÅSUB" in a bold, white, sans-serif font. The letter "Å" has a small circle above it. The logo is set against a dark blue background that is part of a larger graphic of concentric circles.

De senaste rapporterna från ÅSUB

- 2003:1 Konjunkturläget våren 2003
- 2003:2 Det åländska jordbrukets framtida utvecklingsförutsättningar
- 2003:3 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn - våren 2003
- 2003:4 En snabb BNP-indikator för det privata näringslivet på Åland
- 2003:5 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn - hösten 2003
- 2003:6 Konjunkturläget hösten 2003
- 2003:7 Halvtidsutvärdering Ålands mål 2 program
- 2003:8 Halvtidsutvärdering Ålands mål 3 program
- 2003:9 Evenemangsundersökningen 2003
- 2004:1 Konjunkturläget våren 2004
- 2004:2 Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2003
- 2004:3 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn våren 2004
- 2004:4 Rådgivningen vid Ålands hushållningssällskap – en utvärdering
- 2004:5 Det åländska skatteundantagets samhällsekonomiska betydelse – idag och i framtiden
- 2004:6 På jakt efter tillväxt – en analys av utvecklingsmöjligheterna inom några landbaserade näringar på Åland
- 2004:7 Konjunkturbedömning för den kommunala sektorn hösten 2004
- 2004:8 Konjunkturläget hösten 2004

Pris 13,00 €

ISSN 1455–1977

Förord

Den åländska fiskerinäringen står inför betydande förändringar – laxfisket med drivgarn kommer att förbjudas helt från och med början av år 2008 och trålfisket av strömming är inte längre lönsamt. Antalet fiskodlingsföretag har minskat med hälften sedan år 1995 och lönsamheten inom verksamheten har varit pressad på grund av konkurrens från importerad odlad fisk.

Mot bland annat den här bakgrunden fick Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB) av näringsavdelningens fiskeribyrå uppdraget att samla in relevanta fakta och analysera fiskerinäringens betydelse för den åländska samhällsekonomin. Beställningen omfattade såväl yrkesfisket, fiskodling, fiskförädling och –handel samt fisketurism.

I föreliggande rapport presenteras resultatet av detta arbete. Resultatet bygger på en stor mängd olika typer av källor – från skatteregisteruppgifter till sammanställningar av fångstvolym och försäljningsstatistik. I analysen har även använts av ÅSUB framtagna och specialbearbetade nationalräkenskapsdata, statistik om inter-branschhandel m.m.

Förutom den mer 'härddatainriktade' insamlingen av bakgrundsmaterial och statistik har även en rad olika nyckelpersoner inom branschen intervjuats. Utan det aktiva och mycket värdefulla biståndet från dessa skulle utredningen inte ha kunnat genomföras. ÅSUB vill därför rikta ett stort tack till samtliga de personer som på detta sätt aktivt bidragit i utredningsarbetet.

Huvudansvarig för utredningen och författare till denna rapport är utredare *Maria Rundberg-Mattsson*. Statistiker *Iris Åkerberg* och ekonom-statistiker *Jouko Kinnunen* har bidragit med datasammanställningar och bistånd i tolkningen av vissa typer av ekonomiska underlagsdata. Högskolepraktikan *Jan Andersson* har hjälpt till vid sammanställningen av utredningens registerbaserade dataunderlag.

Mariehamn i november 2004

Bjarne Lindström
Direktör

Innehåll

1. Sammanfattning	3
2. Inledning.....	5
3. Fiskerinäringen - en ekonomisk översikt	7
3.1 Utvecklingen av omsättningen och lönesumman	7
3.2 Bokslutsanalys	9
3.3 Förädlingsvärde	11
4. Det traditionella fisket	13
4.1 Aktiva fiskare	13
4.2 Fångsten och dess värde	15
4.3 Fiskets avkastning	17
5. Fiskodlingen	19
5.1 Produktionen och dess värde	20
5.2 Fiskodlingarnas omsättning per region.....	22
6. Fritids- och turistrelaterat fiske	25
6.1 Sportfisketurism	27
7. Fiskerinäringens samhällseffekter	31
7.1 Fiskerinäringens regionala effekter	31
7.2 Omsättningen inom fiske, fiskodling, handel med och förädling av fisk.....	33
7.3 Fiskets indirekta effekter på ekonomin	35
7.4 Fiskerinäringens miljöeffekter.....	36
8. Trender och framtida utvecklingsförutsättningar.....	40
8.1 Den senaste utvecklingen inom fiskerinäringen.....	40
8.2 Fiskodlarnas planer och förväntningar inför framtiden.....	43
9. Fiskeripolitiska mål och offentliga stödformer	50
9.1 Mål för fiskerinäringens utveckling	50
9.2 Stödformer för fiskerinäringen	51
10. Konklusioner: Finns det en framtid för åländsk fiskenäring?.....	54

1. Sammanfattning

Den åländska fiskerinäringen står inför stora och smärtsamma förändringar – laxfisket med drivgarn kommer att förbjudas helt från och med början av år 2008 och trålfisket av strömming är inte längre lönsamt. Åländska laxfiskare som fiskar med drivgarn och strömmingstrålfiskare har sålunda ansökt om skrotningsbidrag för sina båtar. Det småskaliga kust- och skärgårdsfisket, som är inriktat på icke kvoterade arter såsom sik, gös och abborre, kan komma att bli en allt viktigare del av det åländska fisket. Efterfrågan på fjällfisk är i regel större än utbudet och fjällfiskens medelpris sålunda högre än till exempel trålfiskad strömming som huvudsakligen används till fonder.

Då det gäller de åländska fiskodlarna har antalet företag minskat med hälften sedan år 1995 – flera företag har fusionerats, så antalet odlingsenheter har således inte minskat i motsvarande grad. De två senaste åren minskade den årliga tillväxten av odlad regnbåge betydligt, vilket delvis kan förklaras med icke optimala väderleksförhållanden för fiskodlingsverksamhet. Dessutom har lönsamheten inom fiskodlingsverksamheten varit pressad på grund av konkurrens från importerad odlad fisk. Prisläget stabiliserades dock i någon mån, då en importtull av regnbågslax infördes under hösten 2003 genom beslut av EU-kommissionen.

Ålands BNP till baspris uppgick år 2001 till ca 807,3 miljoner euro, av vilket 8,1 miljoner var fiskerinäringens (fiske och fiskodling) bidrag till BNP. Näringens direkta betydelse för Ålands BNP år 2001 uppskattas sålunda till 1,0 procent. Om man dessutom beaktar de indirekta effekterna var fiskerinäringens betydelse sammantaget 1,3 procent. Näringens betydelse för den åländska ekonomin som helhet är alltså inte så stor, men inom vissa delar av Åland är den relativa betydelsen större.

En analys av omsättningsutvecklingen inom fiskerinäringen på basen av mervärdesskatteskyldiga företags månadsrapporter till skattemyndigheten, visar nämligen att av näringens omsättning sedan år 1995 kom i snitt 82 procent från skärgårdsföretag, 14 procent från företag i randkommunerna, 3 procent från företag i centralkommunerna och en procent från företag i Mariehamn.

Både omsättningen och lönesumman inom fiskerinäringen har sedan år 1995 sjunkit med ca hälften, om man beaktar inflationsutvecklingen. År 2003 uppgick fiskerinäringens omsättning till drygt 8,85 miljoner euro, av vilket största delen eller drygt 7,47 miljoner euro kom från fiskodlingsverksamheten. Lönesumman uppgick samma år till drygt 1,11 miljoner euro, av vilka 0,96 miljoner betalades av fiskodlingsföretag. Omsättningen inom handeln med och förädlingen av fisk uppgick till drygt 27 miljoner euro år 2003.

Betydelsen av fiskerinäringen och näringsgrenar i samband med den är stor för skärgården men även för vissa randkommuner. En jämförelse av omsättningen inom näringslivet totalt med omsättningen inom fiskerinäringen samt handeln med och förädlingen av fisk åren 2001-2003 visar nämligen att 57 procent av skärgårdens omsättning kommer från näringsgrenarna fiske, fiskodling, handel med och förädling av fisk. Motsvarande andelar för randkommunerna är 6 procent, för Mariehamn och centralkommunerna en procent respektive mindre än en procent.

Förutom fiskerinäringens ekonomiska effekter har även miljöeffekterna diskuterats. Fiskodlingsverksamheten påverkar miljön genom utsläpp av näringsämnen och fasta partiklar främst i samband med utfodring av fisk och vid slakt. Fiskodlingen utgör den största lokala utsläppskällan för närsalter, medan dess andel av den totala tillförseln till åländska vatten är lägre.

Fiskodlarna anser att en oklar tolkning av miljölagstiftningen inom ramen för tillståndsprövningen bromsar utvecklingen av företagen. Landskapsregeringen kommer dock sannolikt under hösten 2004 eller i början av 2005 att fastslå ett miljöhandlingsprogram. I vattenvårdsdelen kommer långsiktiga mål och åtgärder för bland annat fiskodlingen att fastställas.

I landskapsregeringens handlingsprogram från november 2003 står att den skall främja utvecklingen av sportfiske till en alltmer betydelsefull säsongsförlängningsaktivitet. Största andelen sportfiskare besöker Åland i oktober och april och turistsäsongen kunde förlängas till exempel med pilkfiske på vintern. Sportfisketurismens ekonomiska betydelse för den åländska landekonomin uppskattades år 2003 till mellan ca 740.000-975.000 euro (inkl. moms).

Det torde finnas en framtid för åländsk fiskerinäring trots att laxfisket med drivgarn och trålfisket av strömming försvinner, förutsatt att näringen satsar på att öka fångstvolymerna av fisk med ett högre medelpris det vill säga fjällfisk samt ökar förädlingsgraden av fisken. Det turistrelaterade fisket, som har en utvecklingspotential, kan i vissa fall vara ett komplement till yrkesfisket, men den största ekonomiska nyttan av detta fiske har dock turistnäringen. Slutligen ser näringen fram emot att klara och långsiktiga mål och åtgärder för vattenvården fastslås, vilket inte bara befrämjar miljön utan även ger fiskodlarna bättre framförhållning och möjlighet till långsiktig planering och utveckling av sin verksamhet.

2. Inledning

Ålands statistik- och utredningsbyrå har fått i uppdrag av näringsavdelningens fiskeribyrå att ge ett samlat faktaunderlag och en analys av fiskerinäringens betydelse för den åländska samhällsekonomin i dagsläget. Projektet omfattar en analys av såväl yrkesfisket, fiskodling, fiskförädling och –handel samt fisketurism.

Metoder och informationskällor

Underlagsmaterialet för studien är förhållandevis omfattande, i huvudsak har följande informationskällor använts i större eller mindre utsträckning:

- Skattestyrelsens bokslutsregister (ÅSUB)
- Mervärdesskatteregistret (ÅSUB)
- Nationalräkenskapsdata och input-output tabell (ÅSUB)
- Folkräkningen (ÅSUB)
- Sysselsättningsstatistik (ÅSUB)
- Konjunkturenkäter 1998-2004 (ÅSUB)
- Turismundersökningen 2003 (ÅSUB)
- Tidigare gjorda utredningar (ÅSUB, Fiskeribyrån, SKUTAB)
- Fångstregister (Fiskeribyrån)
- Yrkesfiskarregister (Fiskeribyrån)
- Fiskefartygsregister (Fiskeribyrån)
- Förädlingsregister och hamnar (Fiskeribyrån)
- Årliga sammanställningar enligt fiskart (Fiskeribyrån)
- Information från Vilt- och fiskeriforskningsinstitutet (Fiskeribyrån)
- Information från gamla och nya Fiskeriprogrammet (Fiskeribyrån)
- Information från Fonden för fiskets utveckling (Fiskeribyrån)
- Lagstiftning, regelverk, stödssystem, kvoter och dylikt (Fiskeribyrån)
- Intervjuer med nyckelpersoner inom branschen

Förutom det omfattande informationsmaterial är de metoder som använts i utredningsarbetet av betydande vidd. Analyser av flera enkätundersökningar har gjorts liksom analyser av nationalräkenskapsdata och bokslut. Dessutom har flera databaser analyserats med olika statistiska metoder.

Rapportens upplägg

Rapporten inleds med en allmän ekonomisk översikt av fiskerinäringen på Åland. I kapitlet analyseras utvecklingen under de senaste åren i termer av omsättning, lönesumma och förädlingsvärde samt med hjälp av bokslutsuppgifter. I de följande kapitlen ges separata mer detaljerade beskrivningar av det traditionella fisket, fiskodlingarnas verksamhet samt fritids- och turistrelaterat fiske.

I kapitel sju analyseras fiskerinäringens samhälls- men även miljöeffekter. Förutom omsättningen inom fiskerinäringen ser vi på omsättningen inom företag som bedriver handel med eller förädling av fisk. Dessutom ser vi på hur omsättningen fördelas per region.

Därefter analyseras fiskerinäringens utvecklingsförutsättningar samt fiskodlarnas planer och förväntningar inför framtiden på basen av deras svar i vårens konjunkturenkät. I kapitel nio redogörs för målen för utvecklandet av fiskerinäringen och stödmöjligheterna. Slutligen har för yrkesfisket, fiskodlingsverksamheten samt sportfisket listats faktorer som innebär styrka, svaghet, möjlighet och hot.

Definitioner

De regioner som används i rapporten är följande: Mariehamns stad; centralkommunerna Finström, Hammarland, Jomala och Lemland; randkommunerna Eckerö, Geta, Lumparland, Saltvik och Sund samt skärgårdskommunerna Brändö, Föglö, Kumlinge, Kökar, Sottunga och Vårdö.

Fiskarna indelas i tre grupper: de vars fiskeinkomst utgör mindre än 20 procent av hela inkomsten, fiskeinkomsten utgör 20-50 procent av totala inkomsten samt de vars fiskeinkomst utgör 50-100 procent av totala inkomsten. För att definieras som yrkesfiskare på Åland bör 50 eller mer av inkomsten härröra från fisket.

Fritidsfiske det vill säga fiske som bedrivs utan att fångsten säljs brukar klassificeras som *husbehovsfiske* eller *sportfiske*. Husbehovsfisket bedrivs med nät och andra mängdfångande redskap, medan sportfiskaren endast använder handredskap och då främst kastspö. Fritidsfisket kan även delas in i fiske som bedrivs av personer med lokal anknytning och fiske som utövas av turister.¹

Om inte annat anges, avses med *fiske* bransch NI 5010 i den officiella näringsgrensindelningen (fiskodlingsverksamhet har koden NI 5020). I rapporten behandlas även *handel med och förädling av fisk*, det vill säga näringsgrenarna partihandel med fisk (NI 51381), detaljhandel med fisk, skal- och blötdjur (NI 52230) och beredning och hållbarhetsbehandling av fisk och fiskprodukter (NI 15200).

¹ Definitionerna är hämtade ur rapporten Åländsk utredningsserie 2004:2 Fisket och dess förvaltning i Finström, Sund, Vårdö och Sottunga

3. Fiskerinäringen - en ekonomisk översikt

I detta kapitel analyseras de senaste årens utveckling inom fiskerinäringen med hjälp av uppgifter om omsättningen och lönesumman inom fiskerinäringen, bokslutsuppgifter för företag inom näringsgrenarna fiske, fiskodlingsverksamhet och handel med och förädling av fisk samt uppgifter om utvecklingen av fiskerinäringens förädlingsvärde.

3.1 Utvecklingen av omsättningen och lönesumman

I analysen av utvecklingen inom fiskerinäringen har utvecklingen av två av de mest centrala nyckelfaktorerna nämligen omsättningen och lönesumman studerats. Uppgifterna grundar sig på de mervärdesskatteskyldiga företagens månadsrapporter till skattemyndigheten från början av år 1995 till sommaren 2004.² Observera att samtliga figurer i detta avsnitt visar den nominella tillväxten, inflationen har inte beaktats.

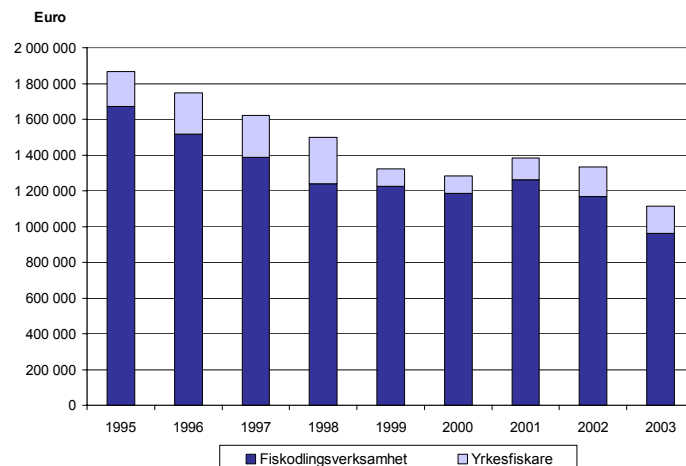
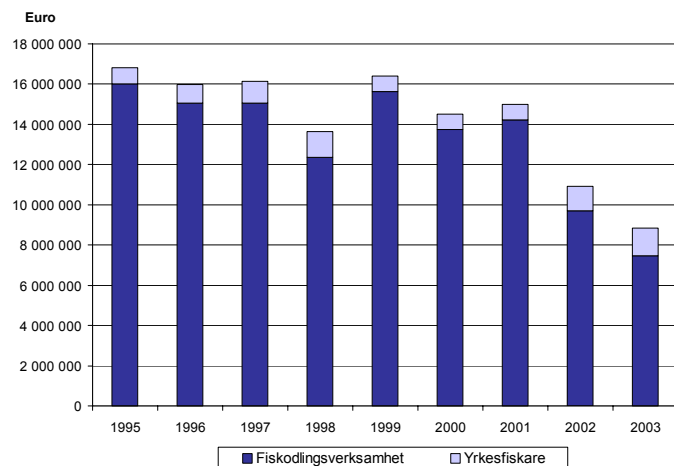
De omsättningsskatteregisterbaserade uppgifterna är emellertid inte riktigt representativa för fiskerinäringen som helhet, eftersom en stor del av företagen inom näringsgrenen fiske inte är skyldiga att lämna månadsrapporter till skattemyndigheten och sålunda är underrepresenterade³. Vi har därför valt att i detta avsnitt kort beskriva utvecklingen av omsättningen och lönesumman för fiskerinäringen som en helhet (fiske och fiskodlingsverksamhet) och mer ingående titta på utvecklingen inom fiskodlingsverksamheten i kapitel 5 och fiskerinäringens regionala effekter i kapitel 7.

År 2003 uppgick fiskerinäringens omsättning enligt mervärdesskatteregistret till drygt 8,85 miljoner euro, av vilka största delen eller drygt 7,47 miljoner euro kom från fiskodlingsverksamheten (se *figur 3.1*). Lönesumman uppgick samma år till drygt 1,11 miljoner euro, av vilka 0,96 miljoner euro betalades av fiskodlingsföretag.

² Uppgifterna för de senaste 6 månaderna är preliminära. Den osystematiska variationen samt säsongvariationen har rensats bort från figurerna.

³ Enligt omsättningsskatteregistret uppgick omsättningen inom näringsgrenen fiske (NI 5010) år 2003 till drygt 1,38 miljoner euro, fördelat på drygt 20 stycken företag.

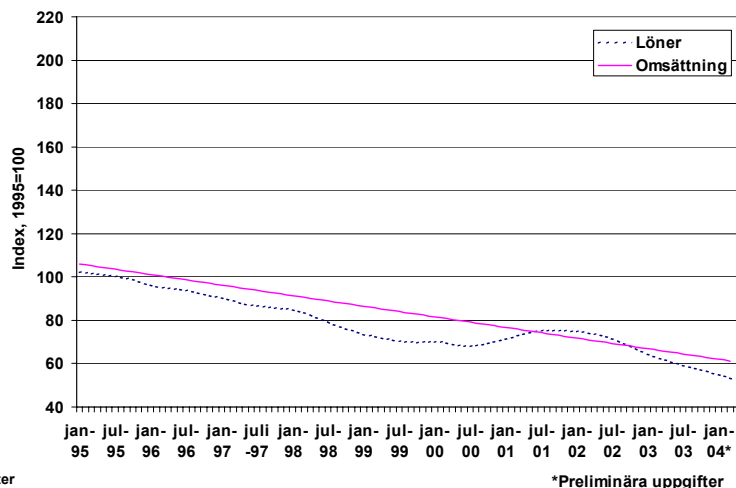
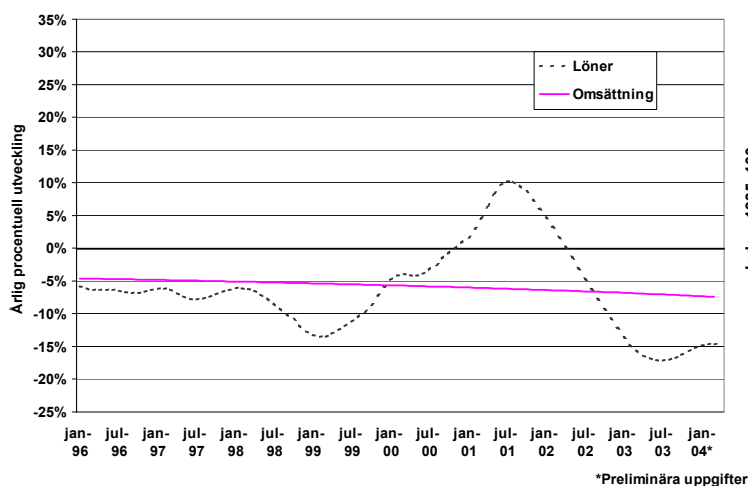
**Figur 3.1: Omsättningens respektive lönesummans utveckling inom fiskerinäringen
(Observera de olika skalorna)**

Omsättningen inom fiskerinäringen uppgick år 1995 till ca 16,8 miljoner euro, av vilket 16,0 miljoner omsattes inom fiskodlingsverksamheten. Från år 1995 till år 2003 har omsättningen inom fiskodlingsverksamheten minskat med nästan 8,6 miljoner euro. Om man beaktar inflationsutvecklingen kan man konstatera att omsättningen inom fiskerinäringen från år 1995 har sjunkit med hela 53 procent och lönesumman med 47 procent.

Omsättningens och lönekostnadernas förändringar redovisas dels i form av procentuell årlig utveckling, dels i form av index. Med hjälp av indexbilden kan man tydligt se nedgången i fiskerinäringens omsättning och lönesumma från år 1995.

**Figur 3.2: Omsättningens och lönesummans utveckling inom fiskerinäringen
Årlig procentuell utveckling samt utvecklingen enligt index**

Omsättningens årliga procentuella utveckling har varit negativ under hela den period som ÅSUB har tillgång till omsättningsuppgifterna (*figur 3.2*). Från början av 1996 till sommaren 1999 var nedgången 5 procent för att därefter ytterligare bli större (ca -7 procent våren 2004). Lönekostnadernas årliga procentuella utveckling har varierat mer och var till och med positiv under en period (under 2001 fram till och med sommaren 2002). Det verkar dock som om nedgången i lönesumman stabiliserats runt nivån -15 procent.

3.2 Bokslutsanalys

Bokslutsstatistiken⁴ för fiskerinäringen år 2001 omfattar 74 företag inom näringsgrenen fiske (NI 5010), 23 företag inom fiskodling (NI 5020), 8 företag inom handel (NI 51381 och NI 52230) och 4 företag inom förädling och lagring av fisk (NI 15200). Vi har valt att slå ihop handelsföretagen och företagen inom förädling och lagring av fisk på grund av det ringa antalet företag inom dessa två näringsgrenar.⁵

Poängteras bör att uppgifterna gäller företag inom de studerade branscherna år 2001 och att variationerna i nyckeltalen kan vara stora från år till år då företagen per grupp är få. Det relativt ringa antalet företag per näringsgren kan även leda till att resultatet för ett större företag får stort genomslag för en näringsgrens resultat. Enligt omsättningsuppgifterna i mervärdesskatteregistret var 2001 ett relativt bra år (se *figur 3.1*), medan omsättningen var betydligt lägre 2002 och 2003.

Tabell 3.1: Nyckeltal år 2001

	Fiske	Fiskodling	Handel med och förädling av fisk*
Totala intäkter i 1000 euro	2 587	14 092	32 645
Omsättning i 1000 euro	2 380	13 948	32 504
Driftsbidrag i procent	30,3	21,9	10,0
Rörelseresultatprocent	11,1	17,9	7,7
Personalkostnad i % av oms.	8,1	9,1	7,5
*Uppskattning			
Rekommendationer:			
Rörelseresultatprocent	God >10%	Nöjaktig 5-10%	Svag <5%

⁴ Uppgifter om primärnäringsföretagen ingår inte i *Bokslutsstatistik för företag 1999-2002*, ÅSUB Statistik 2004:5 dock uppgifter om parti- och detaljhandeln och tillverkningsindustrin.

⁵ Poängteras bör att vissa företag kan vara registrerade i en bransch, men i verkligheten verksam i någon annan bransch (verksamhetsinriktningen kan ha ändrats).

Enligt bokslutsstatistiken var omsättningen år 2001 inom näringsgrenen fiske nästan 2,4 miljoner euro, medan fiskodlingsverksamhetens omsättning uppgick till drygt 13,9 miljoner euro och omsättningen inom handeln med och förädlingen av fisk uppgick till 32,5 miljoner euro (se tabellen 3.1).⁶

Driftsbidragsprocenten uppgick för näringsgrenen fiske till ca 30 procent, för fiskodling till ca 22 procent och för handels- och fiskförädlingsföretagen till 10 procent. Driftsbidraget visar hur stor del av omsättningen som återstår till avskrivningar, räntor, skatt och vinster. Måttet är bra för jämförelse över tid för ett och samma företag men mindre lämpligt för jämförelse mellan företag, eftersom storleken på måttet i regel varierar mellan olika typer av branscher och företag. Relationstalens jämförbarhet försvåras också av att företagen kan välja att hyra eller äga sina produktionstillgångar.

Rörelseresultatprocenten, som visar vilket procentuellt bidrag varje omsättningseuro ger för att täcka räntekostnader, skatter och en acceptabel vinst, ger de studerade företagen nöjaktigt och till och med gott betyg enligt normvärdena i tabellen. Företagen inom näringsgrenen fiske hade en rörelseresultatprocent på ca 11 procent, fiskodlingarna på ca 18 procent och handels- och förädlingsföretagen nästan 8 procent. Nyckeltalet påverkas inte av hur företaget har finansierats. Vid tolkningen av talet bör man tänka på om företaget hyr eller äger sina tillgångar. Generellt kan en lägre marginal accepteras ifall företaget hyr sina tillgångar, då behövs inte en så stor marginal för att täcka räntekostnader för lokaler och maskiner som om de är finansierade med främmande kapital.

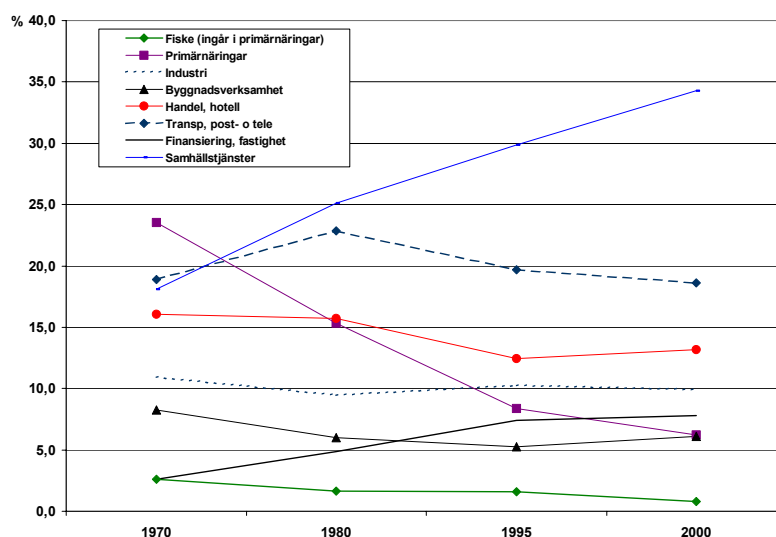
Måttet *personalkostnader i procent av omsättningen* används för att ge en övergripande bild av personalkostnadernas nivå i förhållande till försäljningen och visar på företagens arbetskraftsintensitet. Personalkostnaden i procent av omsättningen var år 2001 för fisket ca 8 procent, för fiskodlingsverksamheten ca 9 procent och för handel med och förädling av fiske 7,5 procent. Relationstalet ger en bättre bild över verksamhetens utveckling om de redovisas över tiden för ett och samma företag och är inte lämpligt för jämförelse mellan företag, eftersom graden av mekanisering, förädling och service varierar mellan företagen. Använder företaget inhyrd arbetskraft avspeglas inte dessa kostnader bland personalkostnaderna.

⁶ Omsättningsuppgifterna enligt bokslutsregistret och mervärdesskatteregistret överensstämmer ej helt, vilket till exempel kan bero på att bokslutsperioden och perioden för omsättningsskatteredovisningen inte överensstämmer. Då det gäller näringsgrenen fiske beror skillnaden troligtvis på att uppgifterna i momsregistret grundar sig på drygt 20 företags omsättning, medan bokslutsuppgifterna grundar sig på omsättningen i drygt 70 företag.

3.3 Förädlingsvärde

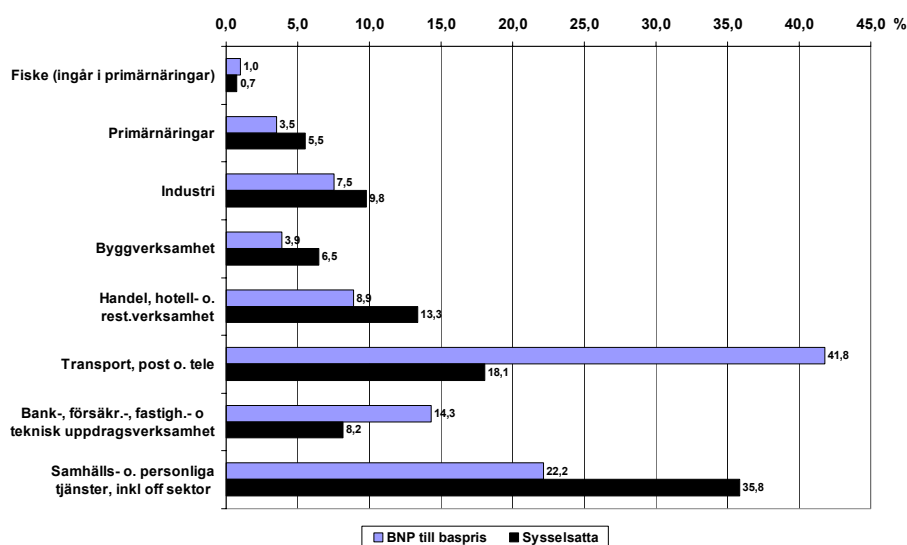
Om man ser på utvecklingen av sysselsättningen från år 1970 till år 2000, kan man konstatera att sysselsättningen inom samhällstjänster nästan har fördubblats, medan sysselsättningsandelen inom primärnäringsarna har sjunkit från ca 23 procent till ca 6 procent (se *figur 3.3*). Sysselsättningsandelen inom fiskerinäringen, som ingår i primärnäringsarna, uppgick år 1970 till 2,6 procent för att år 2000 ha sjunkit till 0,8 procent.

Figur 3.3: Sysselsatt arbetskraft efter näringsgren 1970-2000, procent

De olika branschernas relativa betydelse för sysselsättningen och BNP (förädlingsvärdet)⁷ inom åländsk ekonomi år 2001 åskådliggörs i *figur 3.4*.

⁷ Förädlingsvärdet definieras som skillnaden mellan ett företags produktionsvärde och dess inköp från andra företag. Förädlingsvärdet är sålunda den ökning av värdet av de inköpta varorna som bearbetningen medför. För företag som inte gör några inköp från andra företag sammanfaller förädlingsvärdet med produktionsvärdet.

Figur 3.4: BNP till baspris och sysselsatta enligt näringsgren år 2001, procent

Mätt i BNP till baspris⁸ stod den kapitalintensiva transportsektorn för över 40 procent av ekonomin, medan dess andel av de sysselsatta uppgick till nästan en femtedel. De arbetskraftsintensiva samhällstjänsterna som är den näst största branschen mätt i BNP stod för drygt en femtedel av ekonomin och ca 35 procent av de sysselsatta. De relativt arbetsintensiva primärnäringsarna (jord- och skogsbruk samt fiske) stod för 3,5 procent av BNP och 5,5 procent av de sysselsatta, medan enbart fisket stod för 1 procent av BNP och 0,7 procent av de sysselsatta den 31.12.2001. Fiskerinäringens betydelse för den åländska ekonomin som helhet är inte så stor, men inom vissa delar av Åland är den relativa betydelsen större, vilket diskuteras närmare i kapitel sju.

Ålands BNP till baspris uppgick år 2001 till ca 807,3 miljoner euro, av vilket 8,1 miljoner var fiskerinäringens bidrag till BNP (se *tabell 3.2*). Näringens andel av BNP uppgår sålunda till 1 procent, vilket vi tidigare konstaterat.

Tabell 3.2: Fiskerinäringens förädlingsvärde i löpande priser, 1.000 euro

	1997	1998	1999	2000	2001
Fiskets förädlingsvärde till baspris	5 387	6 292	6 463	9 089	8 091
BNP totalt till baspris	685 641	737 272	759 947	798 837	807 326
Fiskets andel av BNP (%)	0,8	0,9	0,9	1,1	1,0

Förutom fiskerinäringens direkta effekter har näringen även indirekta kringeffekter i ekonomin, vilka diskuteras närmare i kapitel sju.

⁸ Det summerade förädlingsvärdet för alla branscher är lika med BNP till producentpris=baspris.

4. Det traditionella fisket

Yrkesfisket på Åland kan indelas utgående från om fisket är den huvudsakliga inkomsten eller endast en binäring.⁹ Enligt uppgifter från Ålands Fiskares verksamhetsledare, Fredrik Lundberg har antalet yrkesfiskare minskat, medan binäringsfiskarnas antal har ökat - många fiskare kompletterar fisket med andra arbetsuppgifter.¹⁰

Förutom denna indelning i yrkesfiskare och binäringsfiskare kan det yrkesmässiga fisket indelas på åtminstone följande sätt:

- enligt det område där fisket huvudsakligen bedrivs - havsfiske eller kust- och skärgårdsfiske,
- enligt den typ av redskap som används, till exempel trålfiske och nätfiske
- enligt den art man huvudsakligen avser fiska såsom strömmings-, lax-, torsk- eller fjällfiske (icke kvoterade arter).

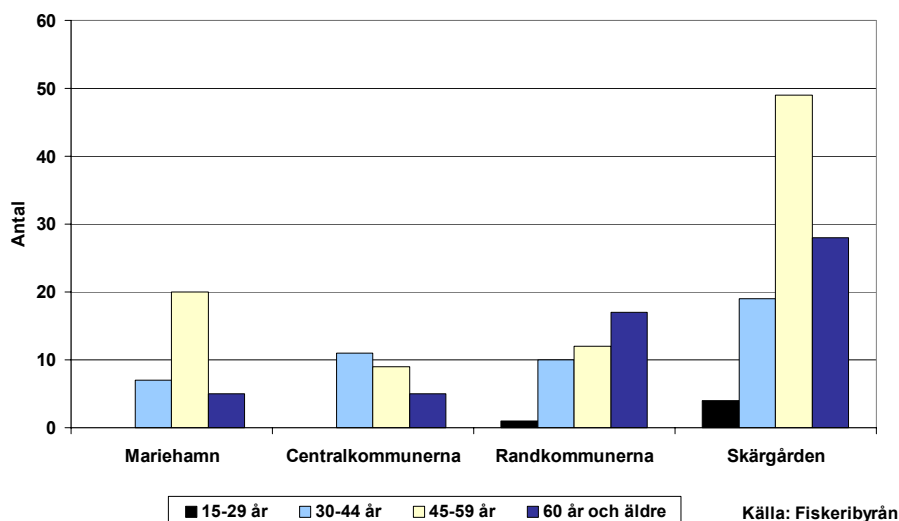
4.1 Aktiva fiskare

Enligt uppgifter från Fiskeribyrån fanns det år 2003 cirka 350 registrerade åländska fiskare (både aktiva och passiva). Vi har dock i denna rapport valt att koncentrera oss på Fiskeribyråns uppgifter om de aktiva åländska fiskarna som samma år uppgick till 197 stycken. Uppgifterna grundar sig på av fiskarna inlämnade rapporter såsom loggbok, kustfiskedagbok samt laxfiskeanmälningar oberoende av om de är yrkes- eller binäringsfiskare. Av de aktiva fiskarna var 100 stycken verksamma i skärgården, 40 stycken i randkommunerna, drygt 30 stycken i Mariehamn och 25 stycken i centralkommunerna.

Ser man på antalet aktiva fiskare per kommun så var drygt 30 stycken verksamma i Kumlinge, Mariehamn och Föglö följt av Brändö och Saltvik med runt 15 stycken. I kommunerna Vårdö, Eckerö, Geta, Lemland, Sund, Finström, Kökar, Hammarland och Jomala fanns 5-10 stycken aktiva fiskare år 2003.

⁹ Skillnaden mellan en egentlig yrkesfiskare och en binäringsfiskare är att en yrkesfiskare skall få minst hälften av sin nettoinkomst från fisket, medan det för en binäringsfiskare räcker med minst en femtedel.

¹⁰ Det finns uppskattningsvis 30-40 yrkesfiskare kvar jämfört med 90-100 stycken för 7-8 år sedan.

Figur 4.1: Antal aktiva fiskare enligt ålder per region år 2003

Delar man ytterligare in fiskarna enligt deras ålder, så ser man att 15-29-åringarna är den klart minsta gruppen (5 stycken eller 3 procent), medan gruppen 45-59 är den klart största (90 stycken eller 46 procent). Cirka 50 aktiva fiskare (ca en fjärdedel) är 30-44 år respektive 60 år och äldre.

Av fiskarna verksamma i randkommunerna är hela 43 procent 60 år och äldre, medan motsvarande andel i skärgården är 28 procent, i centralkommunerna en femtedel och i staden 16 procent. I centralkommunerna tillhör 44 procent av fiskarna de två yngsta åldersgrupperna (15-44 år), medan motsvarande andel i skärgården och staden är 23 respektive 22 procent.

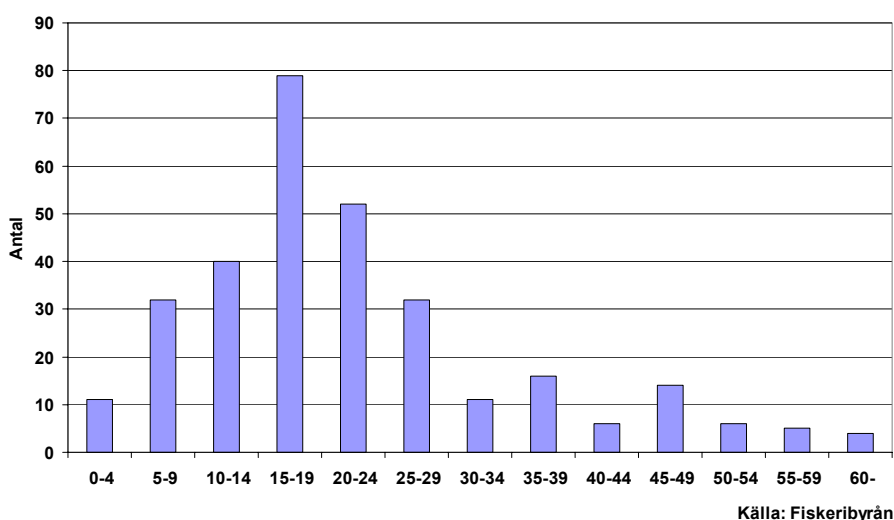
Medelåldern bland de åländska aktiva fiskarna var år 2003 ca 52 år. I skärgården, där det fanns flest aktiva fiskare, var medelåldern 53 år liksom i staden, medan medelåldern bland fiskarna i centralkommunerna var lägre, 47 år. I randkommunerna var medelåldern 54 år. En närmare titt på medelåldern bland fiskarna i de enskilda kommunerna visar att den lägsta medelåldern finns i Finström (43 år), men även i Lemland, Geta och Jomala är medelåldern under 50 år. Däremot är medelåldern bland fiskarna i Sund, Vårdö och Hammarland över 55 år. Ett centralt problem för yrkesfisket på Åland är sålunda den höga medelåldern bland fiskarna.

Enligt Fredrik Lundberg är det inte vanligt att fiskare anmäler sig arbetslösa, de kompletterar ofta sitt fiske med något annat jobb. Under lågsäsongen repareras nät och sker underhåll av båtar.

Fiskebåtar

Enligt Fiskeribyråns fiskefartygsregister per den 1.1.2003 fanns det drygt 300 registrerade fiskebåtar, främst för småskaligt kust- och skärgårdsfiske, 25 laxfiskebåtar (två fiskar också torsk), 5 strömmingstrålare samt en torskrålare. Våren 2004 förliste en torskrålare och hösten 2004 hade de resterande strömmingstrålarna och sex laxfiskebåtar ansökt om skrotningsbidrag.

Figur 4.2: Åldersfördelningen av fiskeflottan enligt fiskefartygsregistret per den 1.1.2003

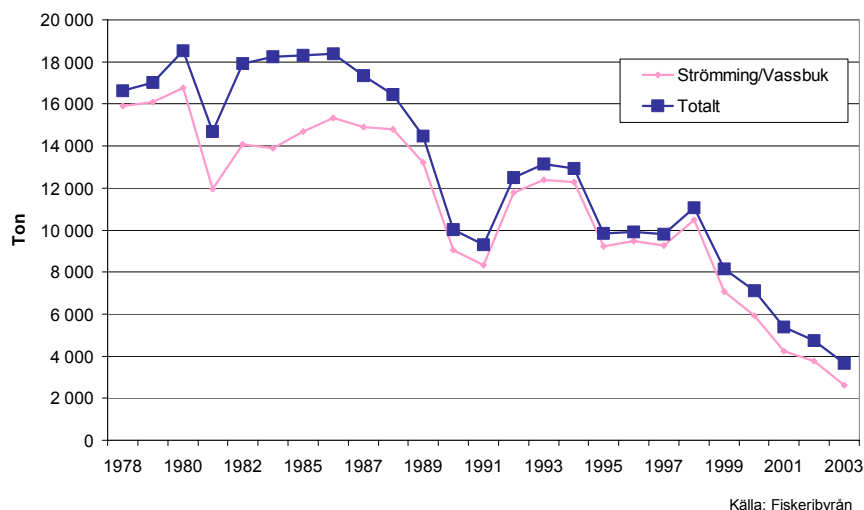

Förutom den höga medelåldern bland yrkesfiskarna är den ålderstigna trålfiskeflottan ett problem för yrkesfisket. Största antalet fiskebåtar är 15-19 år gamla (26 procent) och drygt 30 procent av fiskebåtarna är 25 år och äldre (se *figur 4.2*).

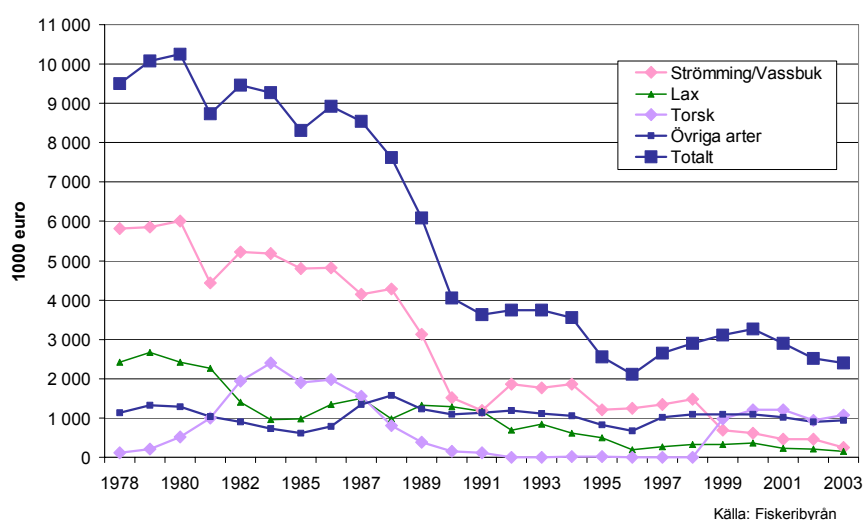
4.2 Fångsten och dess värde

Yrkesfiskets fångst var år 2003 enligt uppgifter från Fiskeribyrån drygt 3.600 ton huvudsakligen fördelat på: strömming och vassbuk (drygt 2.600 ton), abborre (drygt 150 ton), sik (ca 100 ton), gös (60 ton), lax (drygt 40 ton) samt torsk som landas i Sverige och Danmark (ca 590 ton). Fångsten av strömming och vassbuk utgjorde drygt 70 procent av den totala fångstvolymen. (Se *figuren 4.3* nedan samt *figurerna B1-B4* i bilagan!)

Den totala fångstvolymen har sedan 1978 fram till och med 2003 minskat med nästan 80 procent från ca 16.600 ton till 3.600 ton, vilket huvudsakligen beror på avsevärt mindre fångster av strömming och vassbuk (se *figur 4.3*). Det förekommer stora årstidsvariationer i fångsterna och fiskemöjligheterna.

Figur 4.3: Den totala fångsten samt fångsten av strömming och vassbuk 1978-2003 (ton)

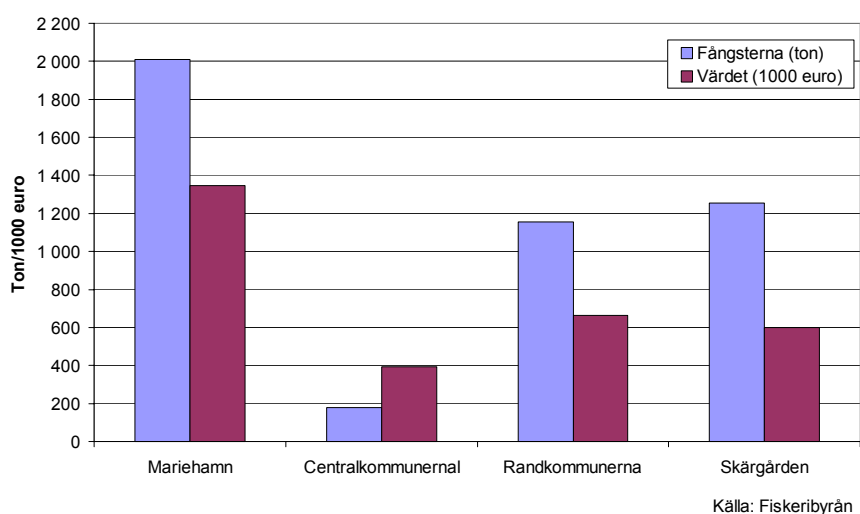
Yrkes- eller binäringsfisket förstahandsvärde¹¹ uppskattas till ca 2,4 miljoner euro år 2003, av vilket nästan 1,1 miljoner euro utgör förstahandsvärdet på torsk landat i Sverige och Danmark (se *figur 4.4*)¹². Sikfiskets förstahandsvärde uppgår till drygt 0,4 miljoner euro, trots att volymerna är relativt små (ca 100 ton), vilket beror på det relativt höga medelpriset på sik (se *figurerna B3 och B5 i bilagan*). Förstahandsvärdet på strömming och vassbuk uppskattas till nästan 250.000 euro.

Figur 4.4: Fångstens förstahandsvärde 1978-2003 i 2003 års priser (1000 euro)

¹¹ Förstahandsvärdet grundar sig på ett årligt medelpris som handeln har betalat till fiskarna.

En fördelning av fångstvolymerna och fiskets förstahandsvärde per region (enligt fiskarens hemkommun) ett normalår¹³ (se *figur 4.5*), visar att fångstvolymerna liksom fångstens värde är störst i Mariehamn, medan de är lägst i centralkommunerna. Intressant att notera är att förstahandsvärdet av fisken är större än volymerna i centralkommunerna. Detta kan förklaras med att relativt mycket gös, abborre, lax, sik och gädda fiskas i regionen, vars medelpris är högre än strömmingens, som fiskas mer i de övriga regionerna.

Figur 4.5: Fångsten och dess förstahandsvärde regionvis ett normalår

Fångstvolymerna är något högre i skärgården jämfört med i randkommunerna, medan värdet är något högre i randkommunerna. I skärgården är strömmings-, sik-, abborr- och gäddfångsterna större, medan gös- och laxfångsterna är större i randkommunerna.

4.3 Fiskets avkastning

Uppgifter om fiskets avkastning har insamlats av Fiskeribyrån från fiskuppköpare (partihandeln) inom landskapet (se *tabell 4.1*). Dessutom har kompletterande uppgifter begärts in från till exempel restauranger och butiker, som köper direkt från fiskarna.

¹² Fångstens värde är indexjusterat, det vill säga inflationen har tagits i beaktande.

¹³ Uppgifterna grundar sig på ett medelvärde av fångstvolymerna de senaste åren.

Tabell 4.1: Fiskets avkastning – fångst (ton) och försäljningsvärde (1000 euro) – åren 1985-2003 i 2003 års priser

Fiskeslag	1985		1990		1995		2000		2003	
	Fångst ton	Värde 1 000 €	Fångst ton	Värde 1 000 €	Fångst ton	Värde 1 000 €	Fångst ton	Värde 1 000 €	Fångst ton	Värde 1 000 €
Abborre	90	122	164	220	147	147	127	171	163	166
Braxen	22	45	8	6	14	8	10	4	8	2
Flundra	29	28	18	17	16	16	10	15	3	5
Gädda	94	204	87	118	59	74	39	56	33	36
Gös	7	27	10	40	34	101	60	206	60	212
Havsöring	-	-	63	201	17	40	8	23	1	2
Lake	23	75	16	31	12	24	3	5	3	9
Lax	151	981	326	1 294	87	249	101	360	44	148
Vildfångad regnbågslox	-	-	-	-	38	78	6	13	2	3
Sik	40	162	139	460	130	432	168	618	103	417
Strömming/										
Vassbuk	14 675	4 800	9 046	1 521	8 157	953	5 918	611	2 620	247
Torsk	3 201	1 906	165	158	8	11	682	1 205	575	1 078
Andra Fiskeslag	18	11	-	-	23	4	67	150	32	76
Totalt	18 350	8 359	10 042	4 066	8 742	2 137	7 199	3 438	3 645	2 401

I tabellen ingår även fisk såld utanför Åland

Källa: Fiskeribyrån

Från år 1985 till år 2003 minskade den totala mängden fisk som köpts in av åländska uppköpare med 14.700 ton (-80 procent) eller med ett värde av nästan 6 miljoner euro i 2003 års priser (-71 procent). Mest minskade strömmingsfångsten, med drygt 12.000 ton eller med ett värde av drygt 4,5 miljoner euro. Däremot har fångsten av sik ökat med 63 ton eller 255.000 euro, gösen med 53 ton eller 185.000 euro och abborrfångsterna med 73 ton eller 44.000 euro.

Jämfört med år 2002 minskade den totala mängden fisk som köpts in av åländska uppköpare år 2003 med nästan en fjärdedel (ca 1.160 ton), vilket motsvarar en minskning av förstahandsvärdet med nästan 7 procent (ca 170.000 euro). Den största värdeminskningen gäller strömming, lax och abborre. Nedgången inom strömmingsfisket kan förklaras med försämrade avsättningsmöjligheter, medan huvudorsaken till den mindre laxfångsten var betydande nationella begränsningar av fisketiderna samt sälskadorna.

Sälen är nämligen ett allvarligt hot mot yrkesfisket och den skada som den förorsakar fisket ökar för varje år. Sälskador förekommer runt hela Åland och drabbar laxfisket och det småskaliga kustfisket. Under år 2003 uppgick de rapporterade sälskadorna till ca 31 procent av fångsten (ca 20 ton lax) till ett värde av ca 70.000 euro. Därutöver kommer skador på redskap, bortskrämd fisk samt tilläggskostnader för flera och längre fiskeresor. Till följd av att EU inte godkände Finlands anmälan om utbetalning av ersättning för sälskador som ett bestående stödsystem har landskapsregeringen de senaste åren inte kunnat betala ut ersättningar för sälskadorna.

5. Fiskodlingen

Fiskodlingen på Åland utgörs i princip uteslutande av odling av stor regnbågslox, men även lite sik, i nätkassar i havet. Regnbågsloxen kan inte föröka sig naturligt i våra vatten, utan speciella odlingar kläcker rom och odlar upp sättfisk för försäljning.

Den första kommersiella fiskodlingen startades 1975 i Jurmo och fram till mitten av 1980-talet ökade antalet företag snabbt med kraftig volymexpansion de följande åren som följd. Under toppåret 1986 etablerades ett tiotal nya fiskodlingsföretag (tillståndsplikt infördes genom en lagändring 1987).

Fiskodlingen utvecklades alltså under 1980-talet och första hälften av 1990-talet till en viktig näring på Åland, i synnerhet i skärgården. Under senare delen av 1990-talet upplevde näringen en viss tillbakagång delvis till följd av skärpt reglering i form av produktionstillstånd samt konkurrens från länder utanför den Europeiska unionen. Antalet verksamma företag minskade till följd av konkurser, medan antalet odlingsenheter hölls relativt konstant.

Tabell 5.1: Fiskodlingen 1995-2003

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Antal företag 31.12.	28	28	24	23	21	21	20	17	14
Antal enheter 31.12.	44	47	45	46	46	46	44	43	40
Årlig tillväxt, ton	5 000	5 220	4 638	4 997	5 100	5 742	5 322	3 510	3 866
Produktionens värde, 1 000 EUR ¹⁾	15 137	13 455	13 455	15 137	18 501	22 705	21 864	14 000	12 500
Antal sysselsatta (årsarbeten) ¹⁾	100	100	95	95	100	..	90	..	70

¹⁾ Ungefärliga siffror

Källa: LS Fiskeribrå

Under de senaste åren har fiskodlingsverksamheten centraliserats och antalet företag, men även i viss mån antalet odlingsenheter, har minskat. Större företag köper nämligen upp mindre företag och övertar odlingsenheter. I slutet av år 2003 fanns det 14 fiskodlingsföretag, vilka bedrev verksamhet i 40 produktionsenheter och sysselsatte 70 personer. År 2004 var antalet producerande företag med tillstånd att odla regnbåge till 13, av vilka ett företag är vilande.

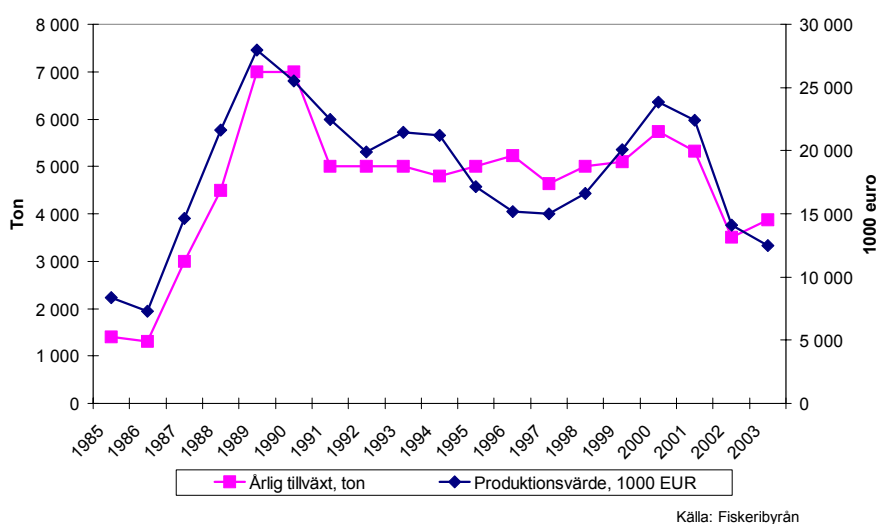
Centraliseringen av verksamheten fortsatte även under år 2004, då det överlägset största fiskodlingsföretaget på Åland med en total produktionsvolym på 1.000-1.500 ton per år anhöll om miljötillstånd att flytta odlingsenheter i Geta, Vårdö, Lemland och

Lumparland till hemkommunen Föglö. För närvarande odlar företaget fisk på elva platser i fem kommuner. Företagsekonomiskt kan det vara vettigt att koncentrera odlingsenheterna, men planerna på att koncentrera odlingarna kan också väcka lokalt motstånd.

5.1 Produktionen och dess värde

Årligen får Åland som helhet producera 5.500 ton regnbågslox, men under de senaste åren har produktionen hållit sig kring 3.000-3.500 ton (se *figur 5.1*).

Figur 5.1: Årlig tillväxt av odlad regnbågslox samt produktionens värde (i 2003 års priser) 1985-2003

Fiskodlingen av regnbågslox startade i liten skala i slutet av 1970-talet. Den årliga tillväxten¹⁴ uppgick till knappt 1.500 ton i mitten av åttioalet för att åren 1989 och 1990 nå rekordnivån 7.000 ton. Under perioden 1991-2001 var den årliga tillväxten relativt stabil (runt 5.000 ton), men en nedgång skedde under 2002, då den ovanligt höga vattentemperaturen i slutet av sommaren och i början på hösten bidrog till att tillväxten minskade.

Fiskodlingsproduktionens förstahandsvärde¹⁵ var ca 7-8 miljoner euro i 2003 års priser i mitten av 1980-talet för att rekordåret 1989 uppgå till nästan 28 miljoner euro (se *figur*

¹⁴ Årlig tillväxt beräknas enligt följande: årlig mängd slaktad fisk plus rensförlust, ur odlingen förd levande fisk, svinn och dödlighet under året samt fiskmängd i odlingen vid årets slut minus fiskmängd i odlingen vid årets början, minus under året införd ny sättfisk.

¹⁵ Med produktionens värde avses beräknat förstahandsvärde för under året slaktad/såld fisk (inkl. rom som biprodukt). Utgår från odlingarnas årsrapporter om mängden slaktad fisk till landskapsregeringen samt uppgifter som månatligt medelpris som näringen själv insamlar.

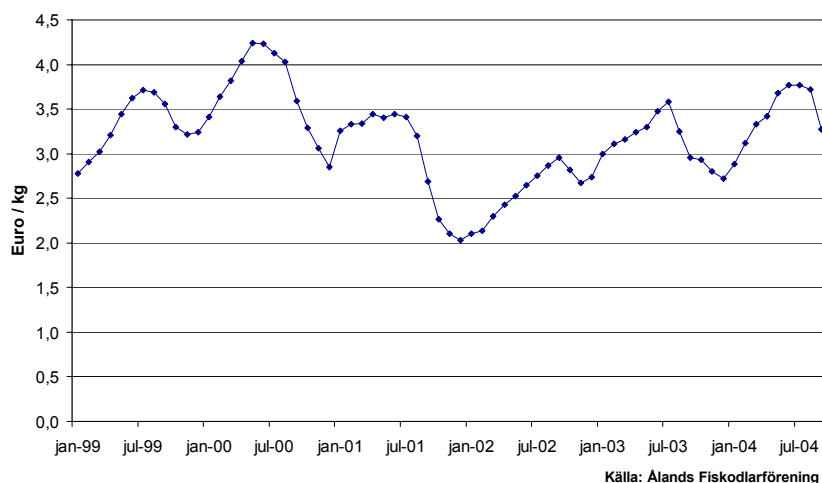
5.1). År 2000 uppgick produktionsvärdet till nästan 24 miljoner för att år 2003 stanna på 12,5 miljoner euro.

Fiskodlingsproduktionens värde och årlig tillväxt följs inte åt, eftersom årlig tillväxt inte är detsamma som slaktad volym. Till exempel för år 2002 var slaktvolymen högre än den årliga tillväxten, medan det 2003 var tvärtom. Enligt Fiskeribyrån låg slaktvolymerna år 2003 fortsättningsvis under den mängd som villkoren i företagens miljötillstånd ger möjlighet till, vilket kan förklaras med icke optimala väderleksförhållandena samt mindre mängd sättfisk.

Största delen av produktionen såldes inom landet. Enligt uppgifter från Ålands Fiskodlarförening var försäljningen av regnbåge från Åland år 2003 ca 5.300 ton, en nedgång från år 2002 och 2001 då försäljningen uppgick till ca 6.500 respektive 7.000 ton.

Lönsamheten inom fiskodlingsverksamheten har varit pressad som en följd av världsmarknadsläget. Prisläget stabiliserades dock i någon mån, då en importtull av regnbågslax från Norge och Färöarna infördes under hösten 2003 genom beslut av EU-kommissionen (se *figur 5.2*). År 1999 låg medelproducentpriset på 3,25 euro per kilo rensad regnbåge, 2002 hade snittpriset sjunkit till 2,58 euro per kilo, för att stiga till 3,13 euro år 2003.

Figur 5.2: Medelproducentpris per månad för rensad regnbåge (euro/kg)

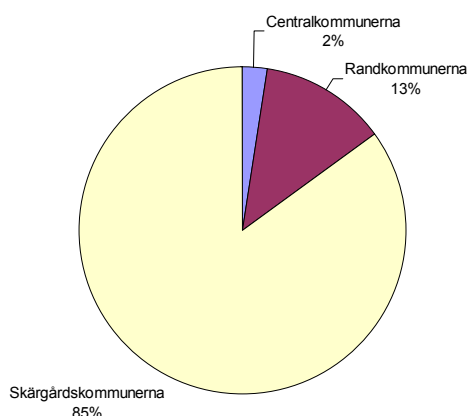

Prisbilden för den odlade regnbågen är dels beroende av konkurrensen från importerad odlad fisk och dels utbudet från de åländska producenterna, som varierar under året. Regnbågen slaktas främst under höstarna, vilket gör att medelpriset på rensad regnbåge går ned under hösten då utbudet är stort (se *figur 5.2*).

5.2 Fiskodlingarnas omsättning per region

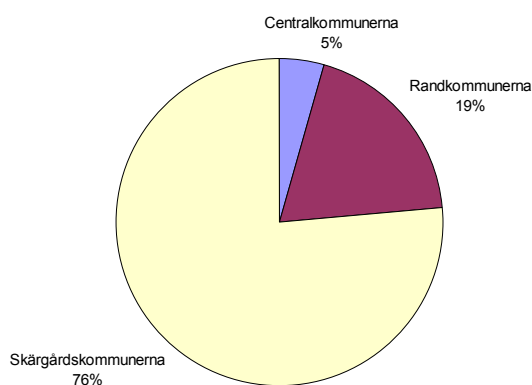
En indelning av de åländska fiskodlingarnas omsättningssumma per region under åren 1995 fram till och med sommaren 2004 visar att i snitt 85 procent kom från skärgårdsföretag, 13 procent från företag i randkommunerna och 2 procent från fiskodlingar i centralkommunerna (se *figur 5.3*).

Figur 5.3: Genomsnittlig andel av fiskodlingarnas omsättning åren 1995-2004* regionvis

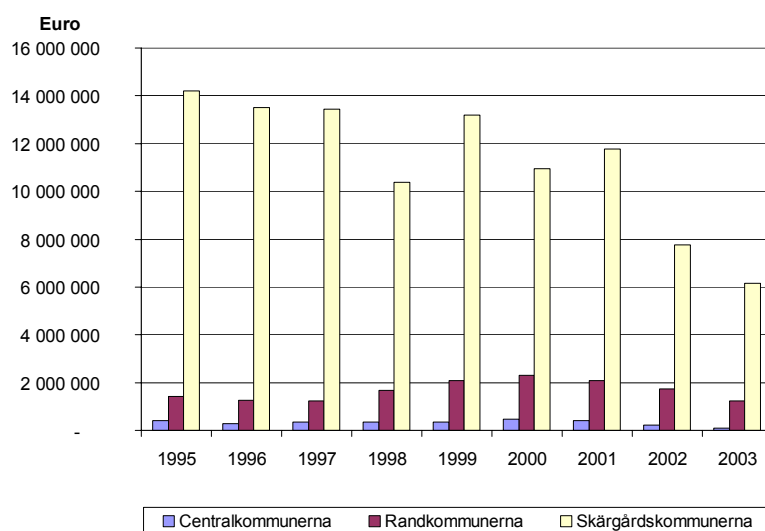
På motsvarande sätt visar en fördelning av lönekostnaderna per region att tre fjärdedelar av lönesumman härrör från företag i skärgården, nästan en femtedel från randkommunerna och 5 procent från centralkommunerna (se *figur 5.4*). Då det gäller omsättningen och lönevolymerna står företagen på Brändö, Föglö och Kumlinge för de största andelarna.

Figur 5.4: Genomsnittlig andel av fiskodlingarnas lönevolymerna åren 1995-2004* regionvis

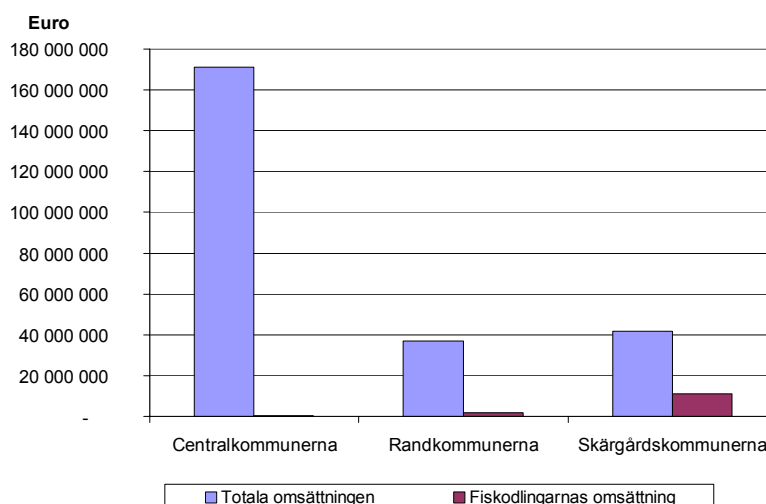

Utvecklingen av fiskodlingarnas omsättning regionvis (se *figur 5.5*) visar på en nedåtgående trend för fiskodlingarna i skärgården - från en omsättning på ca 14,2 miljoner euro år 1995 till ca 6,1 miljoner år 2003 (i löpande priser). Omsättningen i odlingarna i randkommunerna var som störst år 2000, för att år 2003 ligga på ca 1,2 miljoner euro. Omsättningen i företagen i centralkommunerna har minskat från ca 420.000 euro år 1995 till knappt 100.000 euro år 2003. Nedgången i omsättningen åren 2002 och 2003 kan delvis förklaras med icke optimala väderleksförhållanden för fiskodlingsverksamheten.

Figur 5.5: Fiskodlingarnas omsättning regionvis åren 1995-2003 (summa)

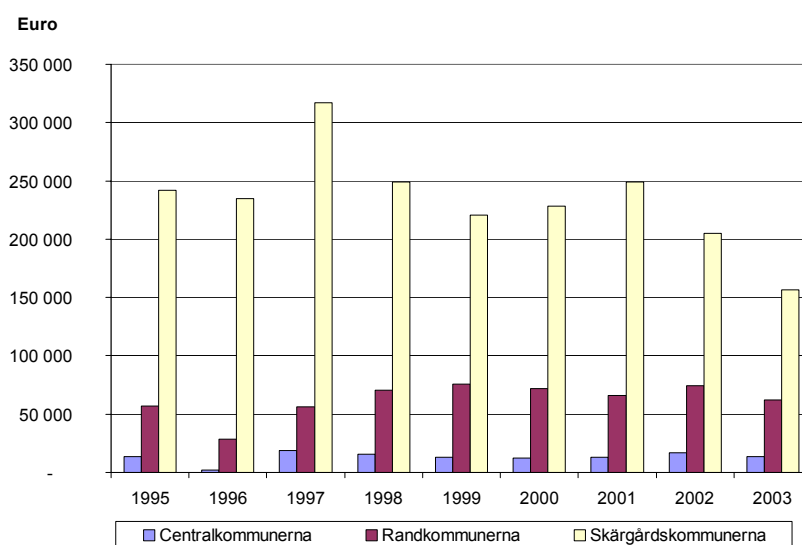

Figur 5.6: Omsättningen inom näringslivet totalt jämfört med fiskodlingarnas omsättning regionvis (årligt genomsnitt 1995-2003)

I *figuren 5.6* görs en jämförelse av omsättningen inom näringslivet totalt med fiskodlingarnas omsättning regionvis som ett årligt genomsnitt för perioden 1995-2003. I skärgården utgjorde fiskodlingarnas andel av näringslivets totala omsättning i regionen i snitt 27 procent jämfört med nästan 5 procent i randkommunerna och 0,2 procent i centralkommunerna. Andelen var större under början av perioden, men har sedan minskat då fiskodlingarnas omsättning har minskat.

Figur 5.7: Förskottsinnehållningar och källskatter från fiskodlingar regionvis åren 1995-2003 (summa)

Totalt uppgick förskottsinnehållningarna och källskatterna från fiskodlingsverksamheten år 2003 till ca 232.000 euro, 67 procent av förskottsinnehållningarna och källskatterna kom från fiskodlingar i skärgården. För näringslivet totalt uppgick förskottsinnehållningarna år 2003 till nästan 73.500.000 euro.

Av skärgårdens totala förskottsinnehållningar och källskatter på drygt 1.300.000 euro, som ett årligt genomsnitt för perioden 1995-2003, stod fiskodlingarna för 17 procent av förskottsinnehållningarna och källskatterna. Motsvarande andelar för rand- respektive centralkommunerna var fyra respektive under en procent.

6. Fritids- och turistrelaterat fiske

Fritidsfisket kan indelas i husbehovsfiske eller sportfiske. Husbehovsfisket bedrivs med nät och andra mängdfångade redskap, medan sportfiskaren endast använder handredskap och då främst kastspö. Fritidsfisket kan även delas in i fiske som bedrivs av personer med lokal anknytning och fiske som utövas av turister. Det turistrelaterade fisket ger främst inkomster till turistsektorn och då främst till inkvarteringsanläggningar som ofta förutom själva inkvarteringen säljer tjänster i samband med sportfisket till exempel fiskeguidetjänster, båtuthyrning.

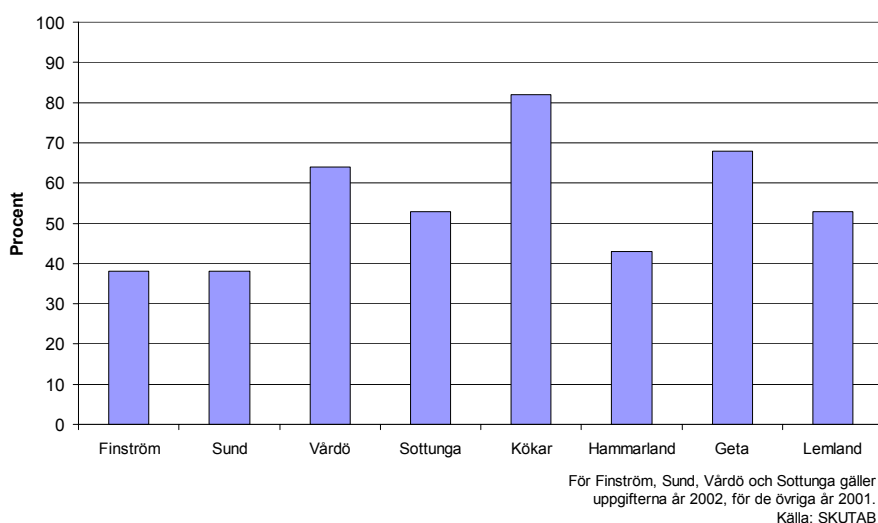
Tyvärr förs det inte statistik över antalet fritidsfiskare och deras betydelse för Åland. Vi har därför använt det underlag om fritidsfiske som finns i tre rapporter (främst de två senaste) som Erik Neuman och Benny Holmström skrivit.¹⁶ Resultaten gällande fritidsfisket i de tre undersökningarna är inte helt jämförbara, men där det varit möjligt och relevant har jämförelser gjorts. Största delen av uppgifterna om fritidsfisket har tagits ur den senaste rapporten.

Sedan år 1999 pågår nämligen en kartläggning och dokumentation av fiske och förvaltning i Ålands skärgård. Arbetet inleddes som en del av ett forskningsprojekt finansierat av Nordiska ministerrådet, vilket resulterade i rapporten "Fisket och dess förvaltning i Ålands skärgård, Brändö, Eckerö, Saltvik" år 2001. Eftersom kartläggningen ansågs vara av central betydelse för den framtida fiskeriförvaltningen, beslöt man att Ålands fiskare med hjälp av Skärgårdsutveckling AB skulle fortsätta projektet "Uthållig förvaltning av fisket i Ålands skärgård". Projektet finansieras av landskapsregeringen och EUs fond för fisket utveckling. Under 2002-2003 behandlades Geta, Hammarland, Lemland och Kökar och under 2003-2004 Finström, Sund, Vårdö och Sottunga. Arbetet utfördes genom analys av enkätsvar från fiskelags ordförande, yrkesfiskare/binäringsfiskare samt 200 slumpvis utvalda fastighetsägare i respektive kommun. Den sista delen av projektet förväntas bli klar under år 2005.

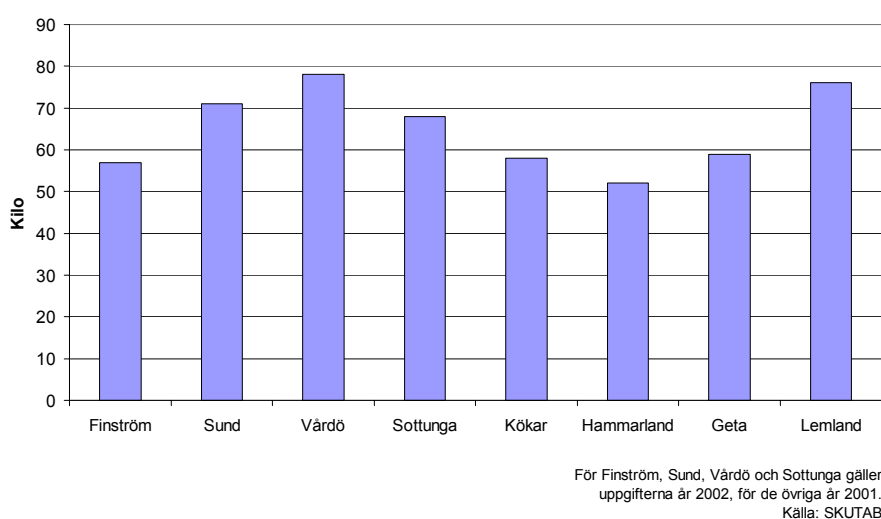
Uppgifterna om fritidsfisket grundar sig på svaren från den så kallade fastighetsägarenkäten som skickades slumpvis till ca 200 fastighetsägare per kommun (med undantag för Sottunga som inte hade så många fastighetsägare). Andelen användbara svar av dem som skickades ut var mellan 55 och 70 procent.

I fastighetsägarenkäten ställdes en fråga om personen fiskat i kommunens skärgård eller havsområde. Andelen som hade gjort det varierade mycket mellan kommunerna.

¹⁶ Åländsk utredningsserie 2001:11 Fisket och dess förvaltning i Ålands skärgård Brändö, Eckerö, Saltvik
Åländsk utredningsserie 2003:4 Fisket och dess förvaltning i Lemland, Kökar, Geta och Hammarland
samt Åländsk utredningsserie 2004:2 Fisket och dess förvaltning i Finström, Sund, Vårdö och Sottunga.

Figur 6.1: Andelen fastighetsägare som uppgav att de fiskat i kommunen

Av de fastighetsägare som hade svarat på enkäten uppgav hela 82 procent av kökarborna att de fiskat i kommunens skärgård eller havsområde jämfört med 68 procent av getaborna och 64 procent av vårdöborna (se *figur 6.1*). I Finström och Sund uppgav 38 procent och i Hammarland 43 procent av fastighetsägarna att de fiskat i kommunen.

Figur 6.2: Fritidsfiskarnas årsmedelfångster (kg) per fiskare

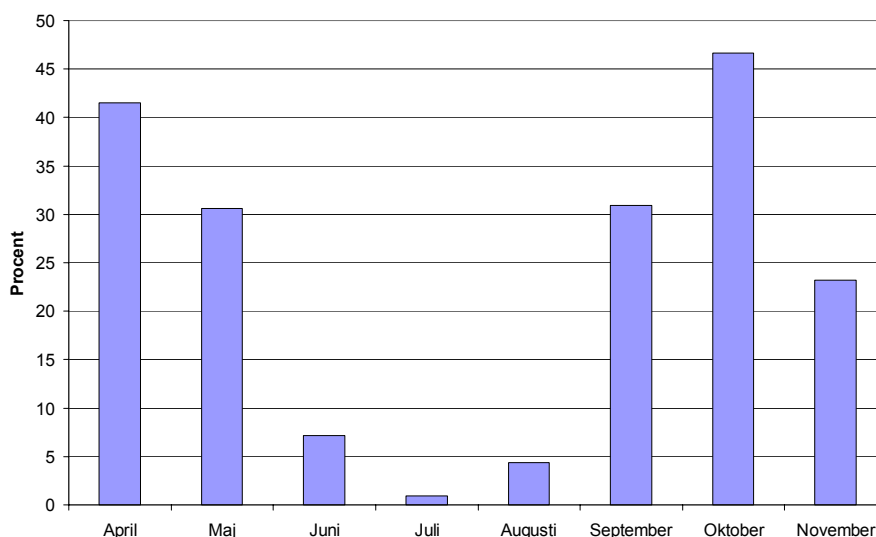
Den genomsnittliga fritidsfiskarens årsmedelfångster i de studerade kommunerna var som störst på Vårdö, i Lemland och Sund (78, 76 respektive 71 kg), medan medelfångsten var som minst i Hammarland (se *figur 6.2*).

Det vore intressant att förutom årsmedelfångsterna per fiskare se en uppskattning av fritidsfiskets totala fångstvolym per kommunvis och kanske även per fiskart. I en sådan undersökning bör man emellertid beakta systematiska skillnader mellan de som svarat på enkäten och de som låtit bli att svara på enkäten (större benägenhet att svara på enkäten bland dem som har fiskat).

6.1 Sportfisketurism

Sportfiskesäsongen pågår i huvudsak från april till oktober med en minskning under juni-augusti. Under år 2003 övernattade 50.500 gäster totalt 180.000 nätter i de åländska stugbyarna¹⁷. Antalet stugövernattningar med sportfiske som resans syfte uppgick enligt inkvarteringsstatistiken till närmare 19.000 eller nästan elva procent av totalantalet stugövernattningar, en andel som hållit sig relativt konstant de senaste åren. Det bör dock poängteras att detta kan vara lågt räknat och att representanter från turistsektorn uppskattar det totala antalet övernattningar av sportfiskare till runt 25.000.

Figur 6.3: Sportfiskarnas övernattningar i relation till det totala antalet övernattningar i snitt för perioden 2000-2003, procent

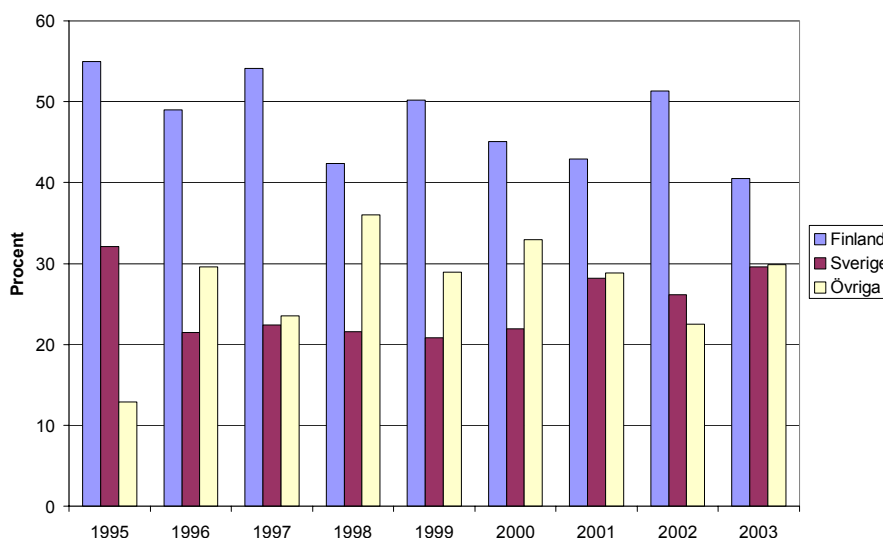

Under åren 2000-2003 kom största andelen sportfiskare i oktober och april (se *figur 6.3*). Sportfiskarnas övernattningar utgjorde i oktober 47 procent och i april 42 procent av det totala antalet stugövernattningar. Sportfiske kan sålunda anses vara en

¹⁷ ÅSUB samlar in statistik från stugbyar med fem eller fler stugor, vilket innebär att under år 2003 var 61 stugbyanläggningar med totalt 637 stugor med i statistiken. Tre stugbyar lämnade inte uppgifter för året, vilket innebär att täckningsprocenten blev 94-95 procent. Av de 61 stugbyanläggningarna uppgav nästan hälften att de haft sportfiskare som gäster under året.

säsongsförlängare, som till och med kunde utnyttjas i högre grad. Under de senaste åren har stugbyarnas beläggning för den totala kapaciteten nämligen varit drygt 6 procent i april och oktober och under 3 procent perioden november-mars. I landskapsregeringens handlingsprogram står också att den skall främja utvecklingen av sportfiske till en alltmer betydelsefull säsongsförlängningsaktivitet (se *avsnitt 9.1*).

Figur 6.4: Sportfiskarnas övernattningar fördelade enligt sportfiskarnas hemland

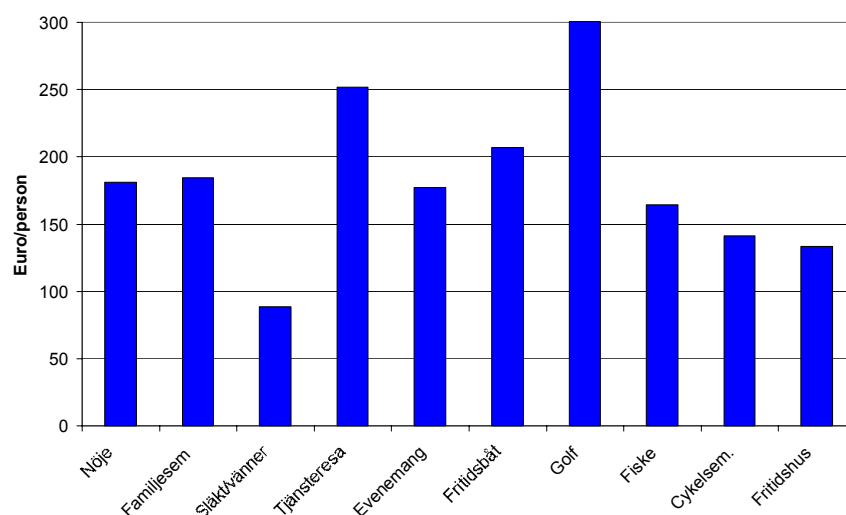

Majoriteten av sportfiskarna kommer från Finland. År 2003 stod de finländska sportfiskarna för 40 procent av sportfiskarnas stugövernattningar, medan svenskarna och de övriga nationaliteterna stod för 30 procent vardera (se *figur 6.4*). Jämfört med tidigare år har dock de finländska sportfiskarnas andel minskat, medan svenskarnas och de övriga nationaliteternas andel har ökat.

Enligt ÅSUBs undersökning ”Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2003” konsumerar en sportfiskare iland på Åland för i snitt 39 euro per dygn och då främst på inkvartering men också på avkoppling (inkl. fiskekort), restaurangbesök och livsmedelsinköp¹⁸. Om man tar den genomsnittliga dygnskonsumtionen gånger 19.000 övernattningar, kan man uppskatta att sportfiskarna spenderade ca 740.000 euro (inkl. moms) iland på Åland år 2003. Om man använder turistsektorns uppskattning om 25.000 övernattningar, stiger beloppet till 975.000 euro.

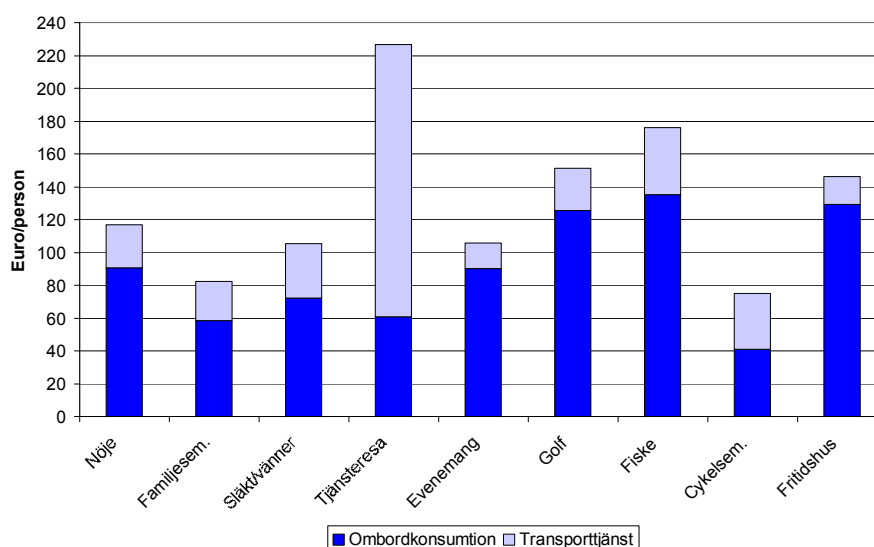
¹⁸ Uppgifterna grundar sig på 58 stycken intervjuer med sportfiskare under perioden april-oktober 2003. Hela undersökningens resultat grundar sig på drygt 1.800 intervjusvar.

Figur 6.5: Turistgruppernas genomsnittliga utgifter per person under ålandsvistelsen enligt resans syfte

De intervjuade sportfiskarna uppgav att de i genomsnitt stannade 4,2 dygn på Åland, vilket betyder att de under sin vistelse på Åland i snitt spenderade ca 165 euro (se *figur 6.5*). Förutom denna landkonsumtion spenderade sportfiskarna i snitt 135 euro ombord på färjorna till och från Åland, vilket är mer än någon annan turistgrupp (se *figur 6.6*). Om man även beaktar kostnaderna för transporttjänsten, uppgår den totala resekostnaden per sportfiskare till 176 euro. Kundgruppen sportfiskare borde alltså vara av stort intresse för rederierna.

Figur 6.6: Turistgruppernas genomsnittliga utgifter per person under resorna till och från Åland enligt resans syfte

Fisketuristiskt företagande i Sverige

Sveriges Fisketurismföretagare har i samarbete med Fiskeriverket, Jordbruksverket och Turistdelegationen varit initiativtagare och finansiärer till rapporten "Fisketuristiskt företagande i Sverige 2002". Rapportens resultat bygger på telefonintervjuer med 334 företagare, verksamma med fisketurism.

Enligt uppgifter i rapporten finns det minst 20 miljoner aktiva sportfiskare i Europa, av vilka ca 5-10 procent reser internationellt för att fiska. Det viktigaste resemotivet för dessa turister är att få uppleva ett bra fiske gärna i en relativt orörd och ursprunglig naturmiljö, vilket vi här på Åland har de naturliga förutsättningarna att erbjuda.

Enligt rapportens resultat genererade fisketurismverksamheten hos de 334 företagen nästan 21,9 miljoner euro. Detta är dock bara en del av de totala intäkter som genereras i första ledet av fisketurister i Sverige. Därtill kommer fisketurismens effekter som genereras i andra berörda företags primärverksamheter och de spridningseffekter fisketurismen ger.

Medelvärdet för den fisketuristiska omsättningen fördelad per fiskegäst under ett år uppskattas till 129 euro per gäst, vilket kan jämföras med 165 euro per gäst under ålandsvistelsen. Skillnaden beror sannolikt på att den svenska undersökningen studerat producentledet, medan den åländska turismundersökningen även studerade konsumentledet - fisketuristernas andra aktiviteter - och sålunda är mer heltäckande.

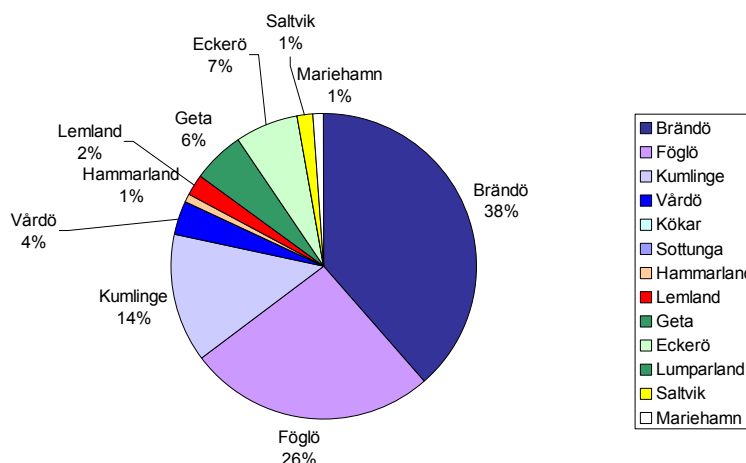
7. Fiskerinäringens samhällseffekter

7.1 Fiskerinäringens regionala effekter

I avsnitt 5.1 tittade vi på fiskodlingarnas omsättning per region. En analys av mervärdesskatteregistrets uppgifter för *fiskerinäringen*, visar att i snitt 82 procent av näringens omsättning kom från skärgårdsföretag, 14 procent från företag i randkommunerna, 3 procent från företag i centralkommunerna och en procent från företag i Mariehamn.

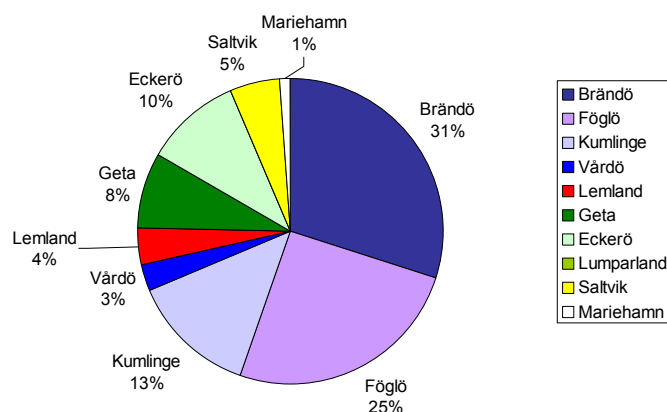
Fördelar vi fiskerinäringens samlade omsättning från och med början av år 1995 fram till och med sommaren 2004 kommunvis (se *figur 7.1*), ser vi att i snitt 38 procent av periodens omsättning kom från företag på Brändö och 26 procent från företag på Föglö, vilket är något lägre andelar än om man endast ser på fiskodlingarnas omsättning i kommunerna.

Figur 7.1: Genomsnittlig andel av fiskerinäringens omsättning åren 1995-2004* kommunvis

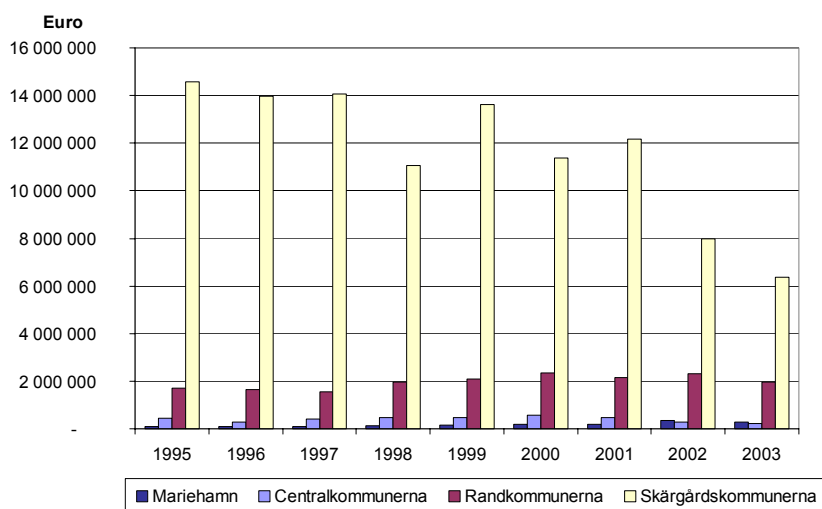

På motsvarande sätt visar en fördelning av lönekostnaderna per region att 71 procent av lönesummorna härrör från företag i skärgården, 24 från företag i randkommunerna, 4 procent från företag i centralkommunerna och en procent från företag i staden. En indelning av fiskerinäringens lönesummor kommunvis visar att största delen härrör från företag i på Brändö, Föglö och Kumlinge (se *figur 7.2*).

Figur 7.2: Genomsnittlig andel av fiskerinäringens lönesummor åren 1995-2004* kommunvis

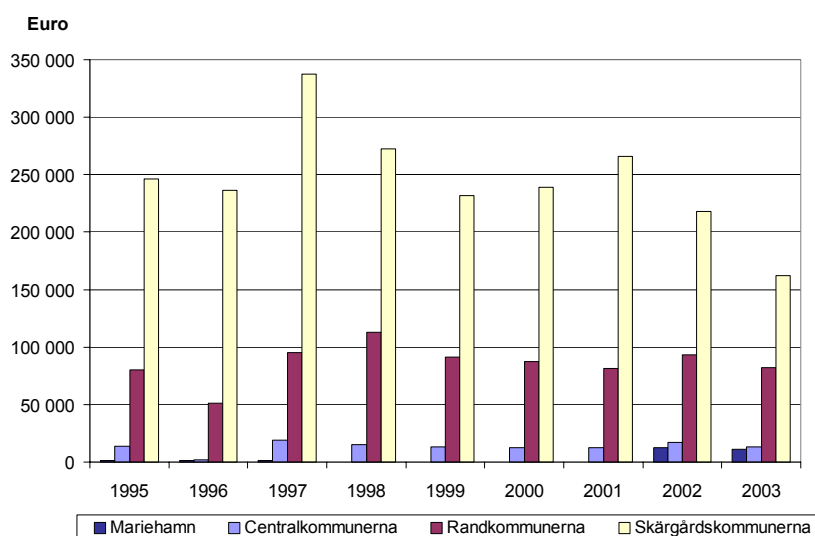
Figur 7.3: Fiskerinäringens omsättning regionvis åren 1995-2003 (summa)

Utvecklingen av fiskerinäringens omsättning regionvis (se *figur 7.3*) påminner i stort om utvecklingen av fiskodlingarnas omsättning (se *figur 5.5*). I denna figur har vi dock även uppgifter om fiskares omsättning i Mariehamn. De största variationerna ser vi i omsättningen i skärgården - från en omsättning om ca 14,6 miljoner euro år 1995 till en omsättning om ca 6,4 miljoner euro år 2003! Nedgången i omsättningen åren 2002 och 2003 speciellt i skärgårdskommunerna kan delvis förklaras med icke optimala väderleksförhållanden för fiskodlingsverksamheten.

En jämförelse av omsättningen inom näringslivet totalt jämfört med fiskerinäringens omsättning regionvis som ett årligt genomsnitt för perioden 1995-2003 visar att fiskerinäringens andel av näringslivets totala omsättning i skärgården utgjorde 28 procent, i randkommunerna drygt 5 procent och i centralkommunerna 0,2 procent. Fiskerinäringen är således av stor betydelse för skärgården men även för randkommunerna.

Figur 7.4: Förskottsinnehållningar och källskatter från fiskerinäringen regionvis åren 1995-2003 (summa)

År 2003 uppgick förskottsinnehållningarna och källskatterna från fiskerinäringen till nästan 269.000 euro, av vilket 60 procent kom från fisket i skärgården. För näringslivet totalt uppgick förskottsinnehållningarna år 2003 till nästan 73,5 miljoner euro.

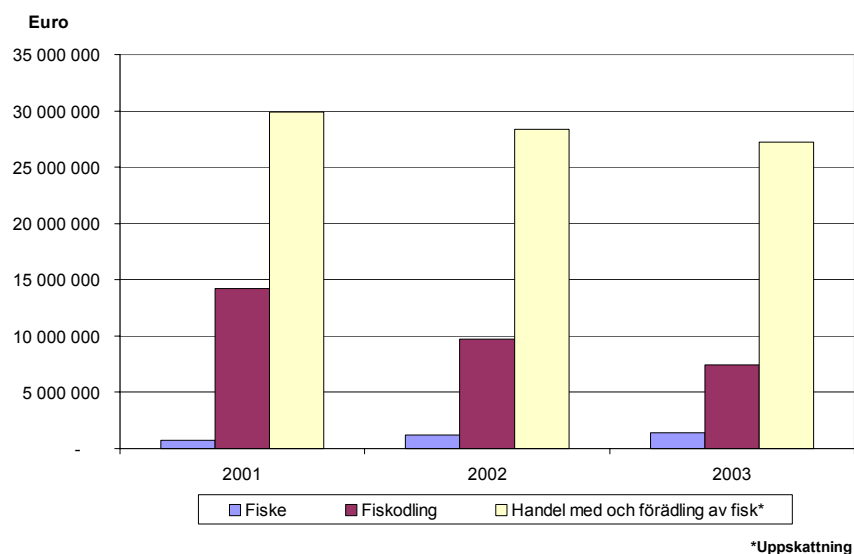
Av skärgårdens totala förskottsinnehållningar och källskatter (som ett årligt genomsnitt för perioden 1995-2003) stod fiskerinäringen för 18 procent av förskottsinnehållningarna och källskatterna. Motsvarande andel för randkommunerna var 5 procent och mindre än en procent för centralkommunerna och Mariehamn. Man kan sålunda konstatera att fiskerinäringen är speciellt koncentrerad till och betydelsefull för skärgårdskommunerna.

7.2 Omsättningen inom fiske, fiskodling, handel med och förädling av fisk

Enligt ÅSUBs bokslutsuppgifter för år 2001 (se *avsnitt 3.2*) var omsättningen inom näringsgrenen fiske ca 2,4 miljoner euro, medan fiskodlingarnas omsättning var ca 13,9 miljoner euro och omsättningen inom handeln med och förädling av fisk uppgick till uppskattningsvis 32,5 miljoner euro.

På basen av uppgifterna i mervärdesskatteregistret gör vi samma indelning av företagen och tittar på omsättningen för åren 2001-2003 (se *figur 7.5*)¹⁹. Nedgången i fiskodlingarnas omsättning åren 2002 och 2003 syns även i en lägre omsättning inom handel med och förädling av fisk.

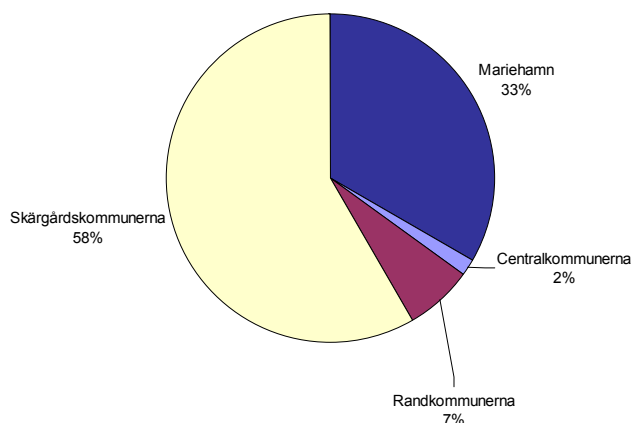
Figur 7.5: Omsättningen inom fiske, fiskodling samt handel med och förädling av fisk åren 2001-2003 (summa)

En jämförelse av omsättningen inom näringslivet totalt med dessa tre gruppers omsättning regionvis som ett genomsnitt för åren 2001-2003 visar att 57 procent av skärgårdens omsättning kommer från näringsgrenarna fiske, fiskodling, handel med och förädling av fisk. Motsvarande andelar för randkommunerna är 6 procent, för Mariehamn och centralkommunerna en procent respektive mindre än en procent.

¹⁹Omsättningen inom näringsgrenen fiske var år 2001 betydligt lägre enligt omsättningsregistret jämfört med bokslutsregistret. Detta beror på att uppgifterna i bokslutsregistret grundar sig på 76 "företags" bokslutsuppgifter, medan uppgifterna i mervärdesskatteregistret grundar sig på 25 företags uppgifter.

Figur 7.6: Genomsnittlig andel av omsättningen inom fiske, fiskodling, handel med och förädling av fisk under perioden 2001-2003 regionvis

En indelning av den totala omsättningen från de tre näringsgrensgrupperna per region visar att 58 procent av omsättningen kommer från skärgårdsföretag, 33 procent från företag i staden, 7 procent från företag i randkommunerna och 2 procent från företag i centralkommunerna (se *figur 7.6*).

Tyvärr har det inom ramen för denna rapport inte varit möjligt att uppskatta fritidsfiskets ekonomiska betydelse. Däremot har sportfisketurismens ekonomiska betydelse för den åländska landekonomin år 2003 uppskattats till mellan ca 740.000-975.000 euro (inkl. moms).

7.3 Fiskets indirekta effekter på ekonomin

Förutom fiskerinäringens direkta effekter har näringen även indirekta kringeffekter i ekonomin. För att mäta värdet på de indirekta effekterna av fiskerinäringen görs en input-output analys med hjälp av så kallade input-output tabeller²⁰ som beskriver de ekonomiska relationerna mellan olika branscher inom ekonomin, det vill säga hur stor andel av insatsvarorna och -tjänsterna i varje bransch som upphandlas från den egna branschen respektive från andra branscher. I analysen tillämpas de direkta effekterna för varje bransch på input-output matrisen och resultatet blir ett samlat värde per bransch för de direkta och indirekta effekterna sammantaget.

²⁰ I beräkningen används den så kallade inversmatrisen från input-output tabellerna för Åland (Statistikcentralen, Nationalräkenskaper 2000:19).

Fiskerinäringens direkta betydelse för Ålands BNP år 2001 uppskattas till 1,0 procent. Om man dessutom beaktar de indirekta effekterna var näringens direkta och indirekta betydelse sammantaget 1,3 procent.

En analys av de direkta och indirekta effekterna per bransch visar att livsmedelsindustrin och byggbranschen har direkta inkomster från fiskerinäringen, medan jord- och skogsbruket och energi- och vattenförsörjning har fördel av fisket via dess kringeffekter. Även handeln, den övriga industrin och företagstjänsterna har inkomster från fiskerinäringen, om än små.

Resultatet från input-output analysen bör dock tolkas med viss försiktighet, eftersom input-output modellerna bygger på vissa begränsande antaganden: De ekonomiska relationerna mellan branscherna antas vara fasta, priserna konstanta och alla produktionsfaktorer (arbete och kapital) oändligt tillgängliga. Detta är naturligtvis inte fallet i det verkliga ekonomiska livet - arbetskraften är liksom kapitalet rörligt och priserna påverkas av utbud och efterfrågan. Om fiskerinäringen plötsligt skulle försvinna skulle det i ett verkligt scenario ske gradvisa anpassningar. Metoden har alltså en tendens att överskatta effekterna inom ekonomin.

7.4 Fiskerinäringens miljöeffekter

Fiskodlingen påverkar miljön genom utsläpp av näringsämnen och fasta partiklar främst i samband med utfodring av fisk och vid slakt. Förutom det sker vissa utsläpp av kemikalier i samband med medicinering och från de färger som används till fiskodlingskassarna. Enligt en rapport från Husö Biologiska station²¹ påverkas fiskodlingarnas utsläpp av näring och partiklar av utfodringstekniken, typen av foder och av fiskodlingens placering. Topografi, vattenutbyte och temperaturskiktning har stor inverkan på ett områdes återhämtningsförmåga och kan ha en större betydelse än hur länge fiskodlingen verkat på platsen.

Enligt en undersökning om fiskförädlingens miljökonsekvenser som Finlands Miljöcentral och Vilt- och fiskeriforskningsinstitutet har gjort har processerna vid förädlingen av fisk exempelvis djupfrysning, filéing och rökning inte några betydande miljöeffekter - tillverkningen av förpackningarna har exempelvis större miljöeffekter än förädlingssättet. Både det traditionella fisket och fiskodlingen har dessutom vissa utsläpp förknippade med energiförbrukning och transporter, dels till sjöss och dels till lands.

²¹ Forskningsrapport från Husö Biologiska station NO 110 år 2004.

Lagstiftning

Den åländska vattenlagen (ÅFS 61/1996) trädde i kraft 1 januari 1997. Lagens grundkrav är att det skall finnas växter och djur som utgör för området normal flora och fauna utan påverkan av människan. Innebörden är att utsläppen av gödande och skadliga ämnen bör minskas så långt som möjligt för att möjliggöra en ursprunglig flora och fauna. Enligt lagen skall Ålands landskapsregering utfärda vattenkvalitetsnormer, som är gränsvärden för vattenkvaliteten i olika vattenområden och kan utfärdas för vattnens kemiska, fysikaliska och ekologiska tillstånd.

Den 22 december 2000 trädde Europeiska unionens direktiv för vatten (direktiv 2000/60/EG) i kraft. Direktivet är ett så kallat ramdirektiv för all vattenvård inom EU och kommer inom kort implementeras i den åländska vattenlagen. I direktivet anges riktlinjer för förvaltningen av vattenskyddsfrågor och minimikrav för vilka åtgärder som måste genomföras. Målet med direktivet är bland annat:

- Förhindra en försämring av vattenekosystemen samt att öka skyddet för dem och att förbättra deras tillstånd.
- Främja ett hållbart grundläggande skydd för användningen av våra vattenresurser
- Minska nedsmutsningen av grundvattnet
- Förbättra vattenskyddet genom att minska utsläppen av farliga ämnen

Eftersom Åland har egen vattenlagstiftning, kommer Åland att bilda ett eget distrikt i Finland. Arbetet med vattendirektivet kommer att fortgå och skall vara färdigt år 2015.

Tillståndsprövning

Fram till 1987 var fiskodlingen en oreglerad näring som kunde inledas efter att tillstånd inhämtats från berörda vattenägare. Efter att vattenlagen ändrades år 1987 blev fiskodlingen en i praktiken obligatorisk tillståndspliktig näring, vilket innebar att samtliga odlingar tvingades söka tillstånd för sin verksamhet hos vattendomstolen. Idag är det Ålands miljöprövningsnämnd som i enlighet med nuvarande lagstiftning beslutar på vilka platser odling får bedrivas och hur stor belastningen får vara.

Belastningsstatistik

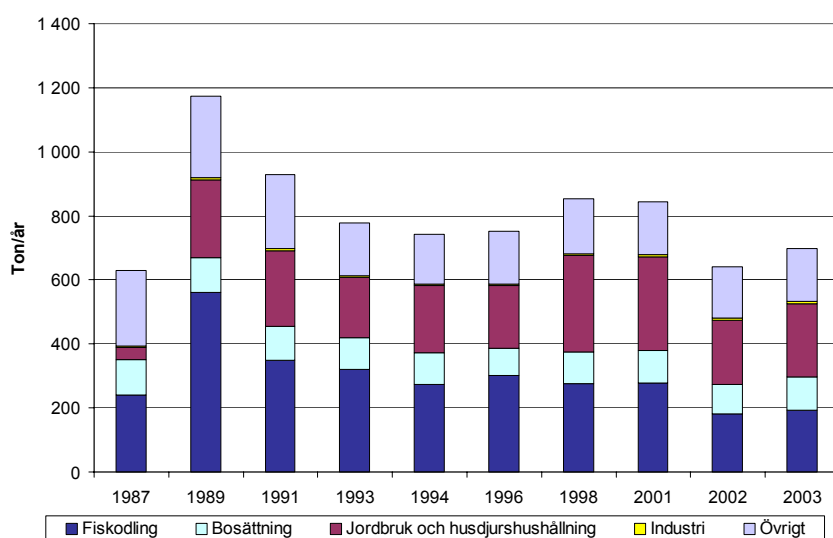
Belastningen av näringsämnen från fiskodlingsnäringen har trots ökad produktion hållit sig på en jämn nivå till följd av att den specifika belastningen (utsläppen per kilogram producerad fisk) har minskat.

Enligt Miljöbyråns uppgifter²² om vattenbelastningen nådde 2.485 ton kväve vattendragen år 2003, av vilka 1.788 ton utgjorde atmosfärisk deposition (depositionen

²² Den officiella belastningsstatistiken från miljöbyrån inkluderar inte gränsöverskridande belastning av näringsämnen från Östersjön (vattenströmmar), vilken enligt grova bedömningar för Skärgårdshavet kan vara av betydande storlek.

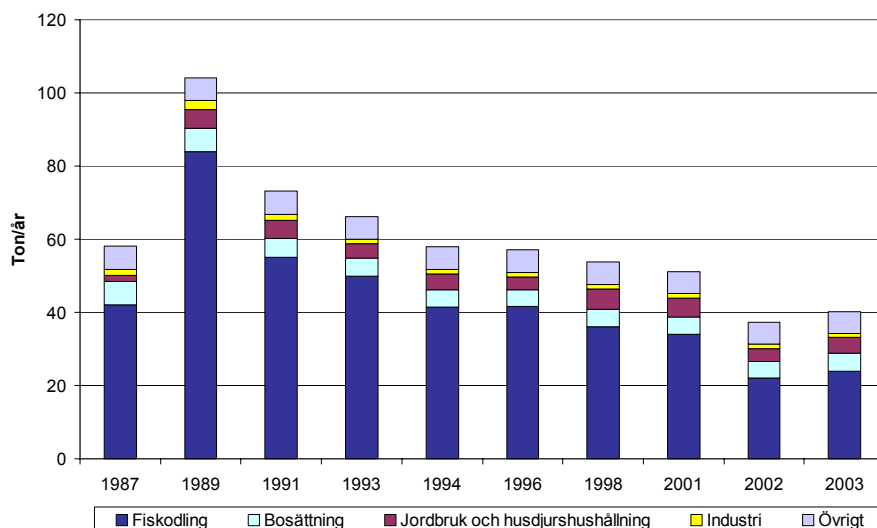
från luften till vattenmiljön är alltså klart större än belastningen från lokala åländska källor). Om man exkluderar den atmosfäriska depositionen och endast ser på belastningen från bosättning, jordbruk och fiskodling, industri samt övrig verksamhet uppgick kvävekvantiteterna till 697 ton (se *figur 7.7*). Jordbruket (inkl. husdjurshållningen) stod för 33 procent av den lokala kvävebelastningen, fiskodlingsverksamheten för 28 procent, bosättningen för 15 procent och övrig verksamhet för 24 procent.

Figur 7.7: Vattendragbelastning från lokala åländska källor, kväve (ton/år) 1987-2003

Den lokala kvävebelastningen beräknas ha varit som högst år 1989 då drygt 1.170 ton kväve nådde våra vattendrag (exkl. atmosfärisk deposition). År 1989 var fiskodlingsproduktionen som störst (7.000 ton) och det året stod fiskodlingarna för 48 procent av den lokala belastningen. Därefter har dock fiskodlingarnas årliga kvävebelastning minskat och sedan mitten på 1990-talet legat på en ganska jämn nivå, förutom 2002 och 2003 då produktionen och därmed även belastningen var lägre på grund av hög vattentemperatur och mindre yngelproduktion.

Vattendragbelastningen av fosfor från lokala åländska källor var år 2003 ca 40 ton (exkl. atmosfärisk deposition), av vilket 24 ton eller 60 procent kom från fiskodlingsverksamhet (se *figur 7.8*). Fosforutsläppen från fiskodlingarna har dock årligen minskat tack vare bättre foderblandningar och mer precisa utfodringsmetoder. Om man även beaktar den atmosfäriska depositionen uppgick vattendragbelastningen till 79 ton år 2003.

Figur 7.8: Vattendragsbelastning från lokala åländska källor, fosfor (ton/år) 1987-2003

Scenario för framtiden

Miljöorganisationer kräver att fiskodlingarna vid våra kuster antingen förbjuds eller flyttas upp på land. Tills vidare är det dock inte möjligt att odla regnbåge i bassänger på land på ett ekonomiskt lönsamt sätt. Om fiskodlingar skall flyttas upp på land är det andra arter som kan bli aktuella.

Landskapsregeringen kommer sannolikt att fastslå ett miljöhandlingsprogram under hösten 2004 eller i början av år 2005. Handlingsprogrammet kommer att vara mer eller mindre heltäckande för miljövården. I vattenvårdsdelen kommer långsiktiga mål och åtgärder för bland annat fiskodlingen fastslås. I den remissversion som gjordes klar hösten 2003 föreslås minskningar av näringsbelastningen med i storleksordningen 20-30 procent till 2010, vilket innebär väsentlig minskning av den specifika belastningen alternativt att nya odlingsformer tas i bruk om nuvarande produktion och omsättning skall bibehållas.

Hösten 2004 lämnade två åländska företag in en gemensam ansökan om pengar för ett pilotprojekt med både nya fisksorter och ny teknik inom fiskodlingen. Till den del projektet gäller ny teknik handlar det dels om odling i täta kassar i vattnet där fekalier och foder pumpas bort, dels om projektering för en anläggning på land för kommersiell fiskodling, där målsättningen är att få fram ett ekonomiskt underlag om sådan odling alls är möjlig inom ekonomiskt försvarbara ramar.

8. Trender och framtida utvecklingsförutsättningar

I det här kapitlet granskas företagens utvecklingsmöjligheter dels på basen av uppgifter från nyckelpersoner inom branschen dels på basen av olika förfrågningar till företagen som ÅSUB gjort.

8.1 Den senaste utvecklingen inom fiskerinäringen

De naturliga förutsättningarna för fiskerinäringen på Åland är goda och fisket har gamla traditioner i landskapet. Fiskerinäringen på Åland liksom i andra delar av världen har dock omstrukturerats under årens lopp. Det mera storskaliga havsfiskets betydelse har minskat under de senaste 5-10 åren, medan betydelsen av kust- och skärgårdsfisket samt vattenbruk och fisketurism har ökat.

Fiskbeståndet i Östersjön

Enligt Internationella fiskerikommissionen för Östersjön är fiskbeståndet i Östersjön bättre än vad man tidigare trott, vilket innebär att ett hållbart fiske kan bedrivas på samma nivå som för närvarande och till och med utökas i vissa fall. Till grund har kommissionen färsk vetenskapliga råd och bedömningar från Internationella havsforskningsrådet. Kommissionen föreslår sålunda utökat fiske på flera fiskearter såsom strömming, vassbuk samt oförändrade fiskekvoter på den vilda laxen²³. Då det gäller torsken varierar bedömningarna om beståndet. Osäkerhetsfaktorn är de orapporterade landningarna av torsk. EU-kommissionen, understött av Sverige, vill dra ner på torskkvoten, medan de övriga medlemsstaterna är av annan åsikt.

Trots att det alltså finns rimligt goda förutsättningar att bedriva ett hållbart och ekonomiskt lönsamt fiske i Östersjön som helhet, är de regionala verksamhetsförutsättningarna för fiskerinäringen inom landskapet fortsättningsvis ogynnsamma. Det är främst situationen för havsfisket, och då lax- och strömmingsfisket, som har försämrats sedan våren 2004.

Havsfisket

Laxen fiskas främst med drivnät både till havs och nära kusten på våren. Laxfisket är hårt reglerat genom internationella och nationella avtal²⁴. Dessutom gör den växande sälstammen mycket skada för laxfiskarna, både på fångsten och på fiskeredskapen. Under våren 2004 kom ytterligare ett bakslag för laxfisket, då EU beslöt slopa det tidigare undantaget för Östersjön om fiske med drivgarn, som därmed måste upphöra från och med början av år 2008. Motivet till beslutet är att tumlare såsom hotad art

²³ Situationen för laxen i Finska viken är däremot betydligt sämre trots omfattande utplantering av laxyngel.

²⁴ Åland har en egen fiskelag och kan besluta om fisket på egna vatten, men samtidigt bestäms kvoten av EU och Åland får en del av Finlands laxkvot.

måste skyddas. Drivgarnsförbudet kommer att medföra att laxfångsterna minskar kraftigt och att laxfisket enbart blir ett komplement till det småskaliga kustfisket. Fiske med laxfällor kommer nämligen inte att kompensera bortfallet av drivgarnsfisket, då nuvarande lönsamhet inte medger denna typ av investeringar utan betydande stöd. Fyra laxfiskebåtar uppfyller kriterierna för landskapsregeringens skrotningsbidrag²⁵.

Beslutet är för näringens del ett tungt bakslag, eftersom man under många år försökt anpassa sig till olika internationella och nationella regleringsåtgärder, vars syfte varit att stärka laxbeståndet. Enligt vetenskapliga bedömningar ser det ut som om fisket kan fortsätta som hittills utan att återhämtningen äventyras. Dessutom har betydande strukturstöd under årens lopp beviljats för att befrämja laxfisket.

En betydande osäkerhetsfaktor för lax- och strömmingsfisket gäller EUs nuvarande och framtida gränser för rester av främmande ämnen bland annat miljögifter. Finland och Sverige har beviljats undantag från den nuvarande gränsen för dioxiner fram till utgången av år 2006. Gränserna för dioxiner håller på att revideras av EU och kommer att kompletteras med gränsvärden för dioxinliknande PCB-föreningar. Eventuellt kommer ett beslut inom år 2004.

Trålfisket av strömming har varit en ekonomiskt viktig fiskeform inom yrkesfisket, men under hösten 2004 kan trålfisket helt upphöra. Under våren 2004 såldes nämligen en trålbåt till Finland, medan två uppfyller kriterierna om strukturstöd för att permanent upphöra med fisket. Orsaken till detta är dålig avsättning och därmed lönsamhet. De åländska båtarnas fångster är nämligen för ojämna och små för att intressera de stora uppköparna. Även de åländska uppköparna av strömming har samma problem som fiskarna, kan man inte garantera leverans får man inget kontrakt. Det finns även flera mindre faktorer som bidragit till att det småskaliga fisket inte längre är lönsamt såsom högre bränslepriser och lägre strömmingspriser. Dessutom nämns den åldrande yrkeskåren som en delorsak.

Man befärar att strömmingsfisket blir ett kompletterings- och fritidsfiske där vassbuken är mest intressant som inläggningsfisk. Troligtvis kommer en del fiskare att fortsätta med det traditionella småskaliga *skötfisket*, mest i samband med egen förädling och till marknader. Denna strömming har nämligen den bästa kvaliteten, medan största delen av trålfisket av strömming går till djurfoderindustrin

Torsken är den ekonomiskt viktigaste fisken i Östersjön, dock inte kring Åland. Under våren 2004 hade de mindre åländska båtarna ett bra fiske i södra Östersjön, medan de större trålbåtarnas fiske avbröts tidigt på våren. Ett bakslag för det åländska fisket var

²⁵ Sommaren 2004 beslöt landskapsregeringen att begära in anbud för permanent upphörande av fiske för fiskefartyg som bedriver fiske med drivgarn samt trålfiske av strömming och vassbuk.

när en trålare, som fiskade vassbuk som kompensation för torskfiskeförbudet, förliste våren 2004. Höstfisket kommer troligen att fortgå som tidigare för de mindre båtarna, sannolikt kommer man att öka fångstvolymerna jämfört med senaste åren. Inför år 2005 är det dock oklart hur stor den eventuella kvoten blir för det så kallade östra torskbeståndet, som de åländska båtarna fiskar på.

Det småskaliga kustfisket

Utvecklingsmöjligheterna för det *småskaliga kustfisket* efter icke kvoterade arter påverkas av tillbakagången av det övriga fisket, eftersom det finns risk för att de totala volymerna blir för små för fiskhandlarna. För närvarande exporteras nästan all fisk som färsk rensad till den finländska marknaden och allt mervärde av förädlingen går därmed förlorad. Det bör dock finnas möjligheter till en större förädlingsgrad, eftersom fiskbeståndet runt Åland är relativt stabila.

Fiskodlingsverksamheten

På de internationella marknaderna kan för fiskodlingens del noteras vissa positiva tecken i och med att konkurrensen från importerad fisk har stabiliserats bland annat som en följd av EU beslut om importtull för regnbågslox och importkvot för lax. En oklar tolkning av miljölagstiftningen inom ramen för tillståndsprövningen anses dock fortsättningsvis bromsa utvecklingen av branschen. Landskapsregeringens handlingsprogram för vattenvården samt utvecklingsstrategin för fiskodlingen förväntas dock fastställa framtida miljömål samt olika åtgärder för att befrämja och utveckla branschen i avseende på såväl lönsamhet som miljöhänsyn. Förhoppningsvis kan man då få bättre framförhållning och möjlighet till långsiktig företagsmässig planering av verksamheten. EU förväntas skärpa kraven för vattenbruket i avseende på kvaliteten av det foder, baserat på fiskmjöl och -olja, som används.

Väderleksförhållandena har under år 2004 varit bättre till skillnad från de två föregående åren, vilket bidragit till att sjukdomssituationen varit god och dödligheten låg i odlingarna. Produktionsnivån förväntas sålunda stiga till normal nivå (ca 5 miljoner kilo) jämfört med de två senaste åren då man legat under den produktionsnivå som miljötillstånden tillåter. Prisnivån har under sommaren varit mycket god, men en sänkning av priserna kan väntas till höstens slaktsäsong. Det finns dock förutsättningar att bibehålla prisnivån på en lönsam nivå.

Inom *fiskhandeln och fiskförädlingen* är situation god och stabil. Tidvis är efterfrågan större än utbudet, vilket medför att man tvingas använda importerad råvara, vilken prismässigt ofta är mer konkurrenskraftig.

8.2 Fiskodlarnas planer och förväntningar inför framtiden

I detta avsnitt har de åländska företagens och speciellt fiskodlingarnas planer och förväntningar på kort och lite längre sikt analyserats på basen av resultatet från årets²⁶ samt tidigare års konjunkturbarometrar, inklusive en extra förfrågan. Enkäten finns i sin helhet i rapportens *bilaga*. Förfrågan sändes våren 2004 till 234 företag och besvarades av 212 företag, av vilka sex stycken var fiskodlare.

Fiskodlingarnas planer på kort sikt

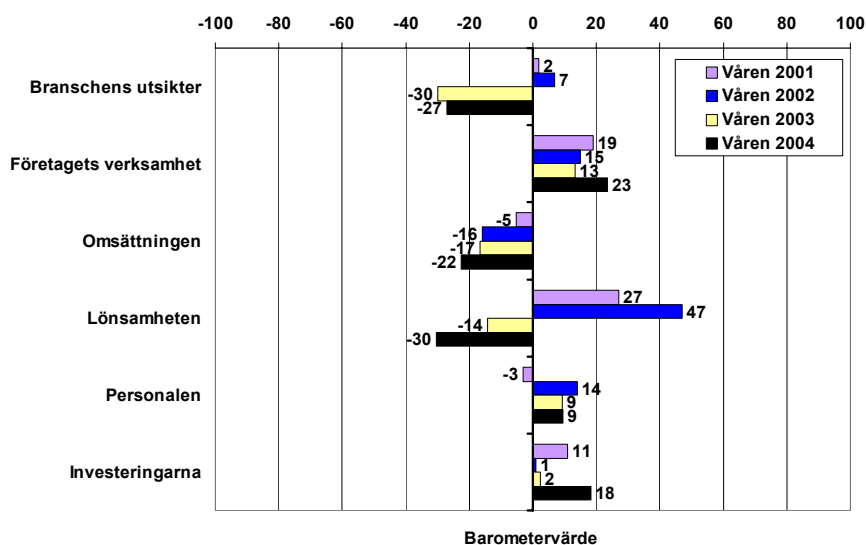
ÅSUB har sedan hösten 1997 genomfört konjunkturbarometermätningar bland de åländska företagen. Metoden bygger på att man frågar ett stort antal företag hur de upplever att utvecklingen har varit de senaste 12 månaderna för en rad nyckelfaktorer såsom omsättning, lönsamhet, personal och investeringar. Likaså ombeds företagen bedöma utvecklingen de kommande 12 månaderna. Enkätens svar omvandlas till ett barometervärde på en skala från -100 till +100. Om en variabel får värdet +100 innebär det att samtliga företag som besvarat frågan har en positiv syn på utvecklingen för den variabel frågan gäller. De negativa svaren dras från de positiva och på så vis räknas de netttotal som redovisas fram. Svaren är viktade så att de stora företagens svar får en större vikt och därmed påverkar utfallet mer än de mindre företagens svar.

I *figurerna 8.1 och 8.2* återges resultatet av de fyra senaste vårbarometerundersökningarna för hela det åländska näringslivet respektive för fiskodlingsföretagen²⁷. Antalet fiskodlingar som svarat vid de fyra mättillfällena var 6-9 stycken. Utvecklingen av förväntningarna har nästan genomgående varit mer positiva för det åländska näringslivet som helhet jämfört med fiskodlingarna.

²⁶ "Konjunkturläget våren 2004" ÅSUB Rapport 2004:1.

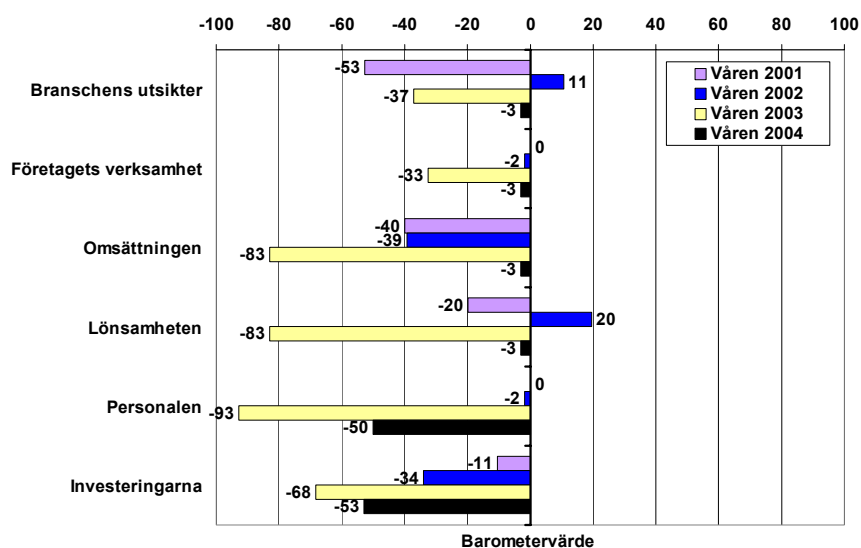
²⁷ Företagens svar har viktats enligt antalet anställda.

Figur 8.1: Konjunkturförväntningarna inom det åländska näringslivet som helhet

Enligt den allmänna konjunkturbilden för det åländska näringslivet som helhet har företagens framtidsutsikter inom den egna branschen varit negativa de två senaste åren, medan utsikterna för det egna företaget alltjämt ser positiva ut (se *figur 8.1*). Företagens förväntningar på utvecklingen av omsättningen och lönsamheten är negativa, men trots det planerar företagen att nyinvestera och nyanställa personal under det kommande året.

Figur 8.2: Konjunkturförväntningarna bland fiskodlarna

Då det gäller fiskodlarnas förväntningar har de genomgående varit negativa gällande samtliga faktorer, med undantag av förväntningarna våren 2002 på branschens utsikter och lönsamhet (se *figur 8.2*). Våren 2003 var förväntningarna gällande samtliga faktorer synnerligen negativa, vilket delvis kan förklaras med den dåliga produktionen av regnbåge år 2002 (men även år 2003), vilket berodde på icke optimala väderförhållanden för fiskodlingsverksamheten. Enligt vårens barometersvar är fiskodlarnas vilja att nyanställa personal samt investera fortsättningsvis svag, medan förväntningarna på övriga faktorer är mer neutrala. Väderleksförhållandena har under året varit bättre och produktionsnivån förväntas stiga till en normal nivå. Dessutom har prisnivån varit god under sommaren, en sänkning av priserna kan dock väntas till höstens slaktsäsong.

Fiskodlingarnas planer på lite längre sikt

I samband med de årligen återkommande konjunkturbarometrarna ombeds företagen även uppge vad de i första hand kommer att satsa på inom företaget de närmaste åren samt vad som utgör det största hindret för utvecklingen av företagets verksamhet. Här gäller bedömningen således inte bara det kommande året, utan perspektivet är lite längre.

De flesta fiskodlarna uppgav att de på lite längre sikt främst kommer att satsa på att rationalisera verksamheten. Även det åländska näringslivet som helhet uppgav att företagen på lite längre sikt skulle satsa på rationaliseringar förutom att investera i maskiner och inventarier samt utveckla marknadsföringen.

Byråkratin och osäkerheten upplevs vara de största hindren för utvecklingen av fiskodlingarnas verksamhet. Dessutom nämndes skattegränsen och miljölagstiftningen som begränsande faktorer. För näringslivet som helhet uppfattas den hårda konkurrensen fortsättningsvis som det största hindret för utvecklingen av företagets verksamhet. Antalet företag som upplever osäkerheten om framtiden som det största hindret har blivit fler vid varje (vår-) barometermätning sedan 2001.

För att få en uppfattning om företagets utveckling på lite längre sikt (ca fem års sikt) samt en lite mer nyanserad bild av vad som händer inom företagen kompletterades den senaste konjunkturbarometern med några tillägsfrågor om företagets framtida strategier och verksamhetsförutsättningar (se *enkäten i bilagan*). I figurerna nedan redovisas hur företagen inom olika näringar och branscher svarat på merparten av frågorna.²⁸

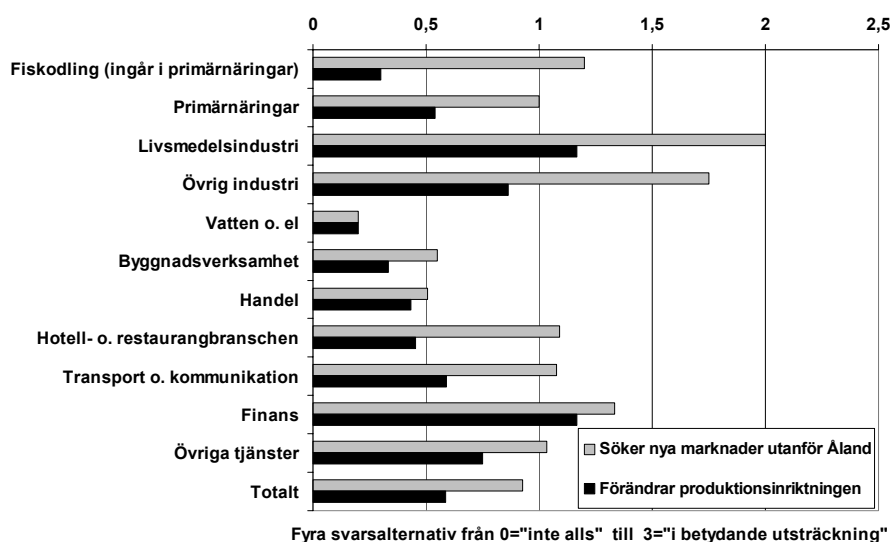
För de faktorer som sammanfattas i figurerna har företagen fått ta ställning till olika

²⁸ I den här delen av analysen har företagets svar inte viktats enligt företagets storlek.

frågeställningar om företagets utveckling och i vilken utsträckning dessa är aktuella för företaget på cirka fem års sikt enligt följande skala: Inte alls / I viss utsträckning / I ganska stor utsträckning / I betydande utsträckning. Frågorna och alternativen är av kvalitativ karaktär. Dels kan olika svaranden ge olika värdering åt de olika alternativen, dels kan avståndet mellan de olika alternativen bedömas vara olika stort av olika respondenter. Vi har trots det översatt svarsalternativen till en skala från 0 till 3, där 0 = inte alls och 3 = i betydande utsträckning. Det här endast för att göra resultatet mera överskådligt. Frågornas resultat har endast redovisats om minst fem fiskodlare svarat på frågan. Man bör tolka informationen med viss försiktighet och inte dra så långtgående slutsatser när skillnaderna i utfallet inte är så stora.

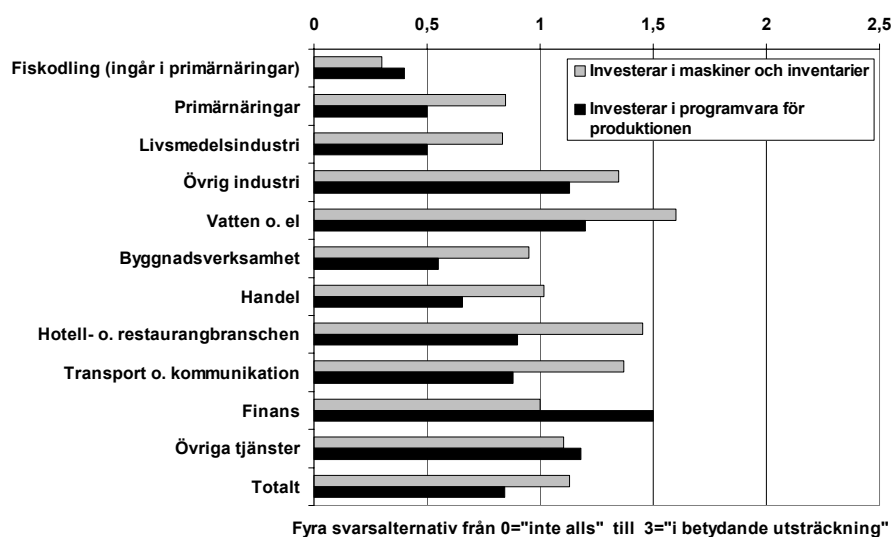
Samtliga fiskodlingar som svarat på enkäten uppgav att Finland är företagets huvudmarknad idag, men även övriga Norden och övriga världen nämndes. På frågan om företaget kommer att söka nya marknader utanför Åland, uppgav flertalet fiskodlare att de kommer att göra det på ca fem års sikt. Fiskodlarnas genomsnittsvärdering på denna fråga ligger på 1,2, vilket kan jämföras med betyget 0,9 för hela det åländska näringslivet (se *figur 8.3*).

Figur 8.3: Företagens utveckling på cirka fem års sikt enligt bransch: Söker nya marknader utanför Åland respektive förändrar produktionsinriktningen

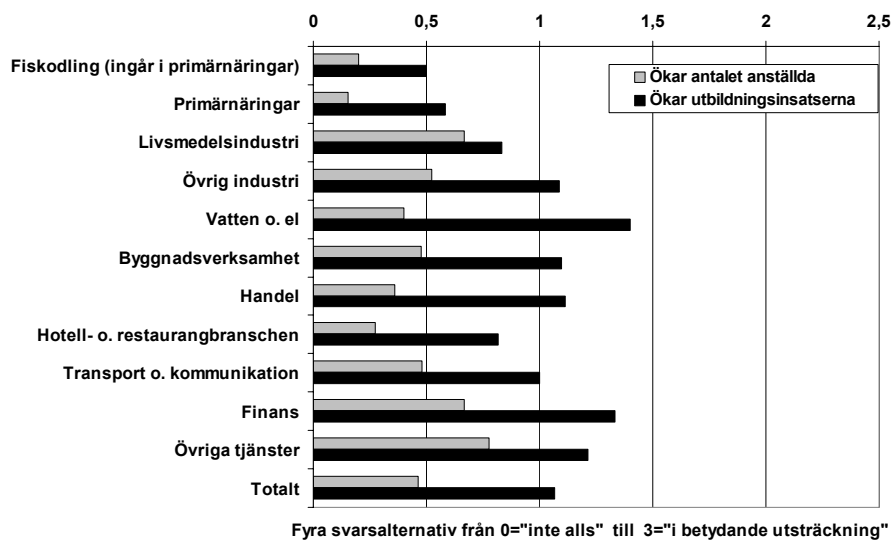
Fiskodlarna verkar dock inte lika benägna som det åländska näringslivet i genomsnitt att förändra produktionsinriktningen, investera i maskiner och inventarier, i lokaler för verksamheten eller i programvara för produktionen (se *figurerna 8.3, 8.4 och B7*).

Figur 8.4: Företagens utveckling på cirka fem års sikt enligt bransch: Investerar i maskiner och inventarier respektive i programvara för produktionen

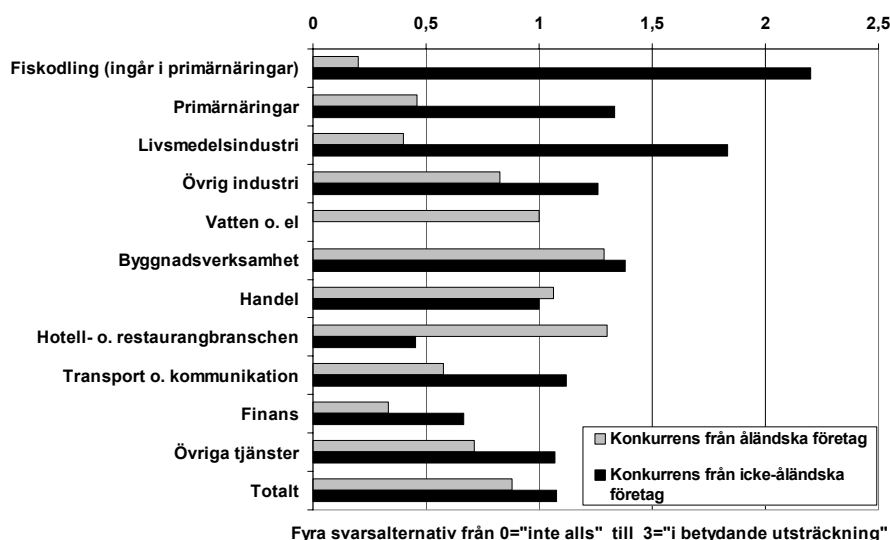

Viljan att öka antalet anställda är också svag liksom viljan att öka utbildningsinsatserna inom företaget (se figur 8.5).

Figur 8.5: Företagens utveckling på cirka fem års sikt enligt bransch: Ökar antalet anställda respektive ökar utbildningsinsatserna inom företaget

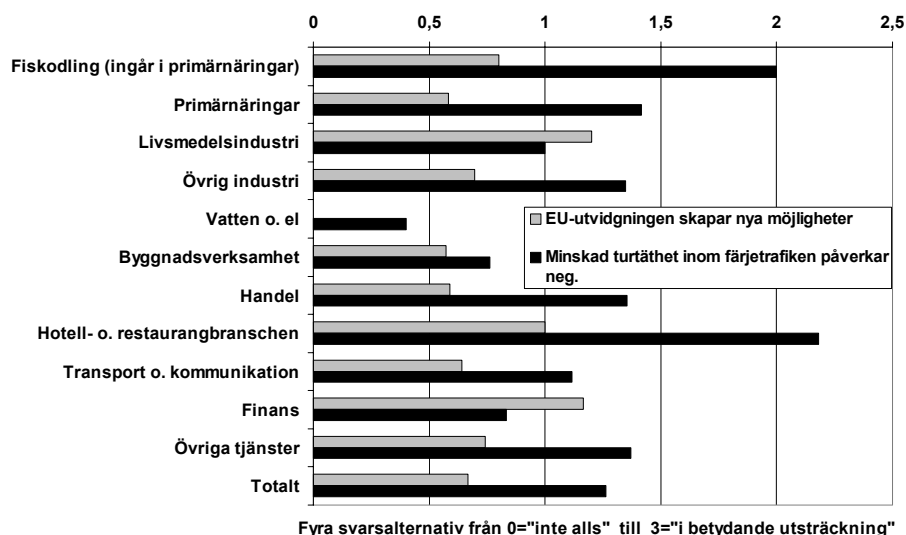

**Figur 8.6: Företagens utveckling på cirka fem års sikt enligt bransch:
Konkurrens från åländska respektive icke-åländska aktörer begränsar företagets
utvecklingsmöjligheter**

Fiskodlarna anser inte att konkurrensen från andra åländska aktörer begränsar företagets utvecklingsmöjligheter i så stor utsträckning, vilket de däremot anser att konkurrensen från icke-åländska aktörer gör (se *figur 8.6*). Det är främst den odlade fisken från Norge som konkurrerar med den på Åland odlade regnbågen. Konkurrensen från importerad fisk stabiliserades hösten 2003 som en följd av EUs beslut om importtull för regnbågslax och importkvot för lax. Sedan hösten 2003 har dock importen av regnbågslax nästan helt ersatts av importerad lax från Norge.

**Figur 8.7: Företagens utveckling på cirka fem års sikt enligt bransch:
EU-utvidgningen skapar nya möjligheter för företaget respektive
väsentligt minskad turtäthet inom färjetrafiken på verkar företaget negativt**

Då det gäller EU-utvidgningens påverkan på företagens verksamhetsförutsättningar upplevs den både försämra förutsättningarna och skapa nya möjligheter för fiskodlingarna (se *figurerna 8.7 och B8*). Vissa beslut fattade av EU upplevs som negativa för den åländska fiskerinäringen såsom förbudet att fiska lax med drivgarn från och med början av år 2008. Samtidigt ger strukturprogrammet för den åländska fiskerinäringen, som finansieras gemensamt av landskapsregeringen och EU, möjlighet att bevilja stöd för att uppnå målen inom fiskerinäringen.

En väsentligt minskad turtäthet inom färjetrafiken upplevs påverka fiskodlingarnas verksamhet negativt i betydande utsträckning, största delen av den odlade fisken säljs nämligen till det finländska fastlandet. Det är endast företagen inom hotell- och restaurangbranschen som upplever att inskränkta färjförbindelser med omvärlden skulle få mer negativa effekter på företagens verksamhet (se *figur 8.7*).

9. Fiskeripolitiska mål och offentliga stödformer

9.1 Mål för fiskerinäringens utveckling

Det övergripande målet för näringspolitiken i landskapet är att bidra till att skapa förutsättningar för ett livskraftigt och lönsamt näringsliv, vilket bidrar till den ekonomiska tillväxten och ger möjlighet till sysselsättning på hela Åland. Mer specifikt för fisket är landskapsregeringens övergripande mål att främja en hållbar utveckling av såväl fiske som vattenbruk samt befrämja och utveckla lönsamheten och konkurrenskraften hos det småskaliga kustnära fisket.

I landskapsregeringens handlingsprogram från november 2003 formuleras målsättningarna för *näringspolitiken* på följande sätt:

”Inom ramen för hållbar utveckling skall det skapas förutsättningar för en diversifierad, lönsam och stabil näringsverksamhet som bidrar till den ekonomiska tillväxten, tryggad sysselsättning, goda utkomstmöjligheter och en bra regional jämvikt.”

Vidare kan man i handlingsprogrammet läsa detta om målen för fiskerinäringen:

”En bärkraftig fiskerinäring som grundar sig på ett hållbart fiske och vattenbruk utvecklas, speciellt beaktande det småskaliga kust- och skärgårdsfiskets behov och möjligheter. Landskapsstyrelsen strävar till att förbättra förutsättningarna för det åländska laxfisket. Dessutom skall den naturliga reproduktionen av fisk främjas. Landskapsstyrelsen skall främja utvecklingen av sportfiske till en alltmer betydelsefull säsongsförlängningsaktivitet.

Fiskodlingen är i dag en viktig näring för skärgården och måste därmed skötas inom ramen för principerna om hållbar utveckling. Näringens verksamhetsförutsättningar skall klargöras. Landskapsstyrelsen avser att främja en högre lokal förädlingsgrad av den fisk som odlas på Åland.”

I landskapsregeringens förslag till budget för år 2005 formuleras det övergripande målet för främjandet av fiskerinäringen på följande sätt:

- hejda och på sikt svänga den negativa utvecklingen inom näringen, både i avseende på yrkes- och binäringsfiske samt vattenbruket
- bibehålla näringen livs- och konkurrenskraftig
- nyttja landskapets naturliga resurser på ett ekonomiskt och miljömässigt hållbart sätt.

Strukturförändringarna inom fisket är delvis föranledda av EU-kommissionens beslut och innebär en fortsatt förskjutning från havsfisket till det kustnära fisket.

Omstruktureringen medför fortsatt behov att se över och förbättra infrastrukturen samt befrämja utökat samarbete, skapande av nätverk och mervärde för produkterna. Förverkligandet av en ny strategi för vattenbruket kräver utökat samarbete med miljöbyrån och förbättrat kunskapsunderlag om samverkan mellan miljö och näring.

De flesta åtgärderna för att utveckla och befrämja fiskerinäringen förverkligas och finansieras inom ramen för strukturprogrammet för den åländska fiskerinäringen, som godkänts av både landskapsregeringen och EU-kommissionen. Strukturprogrammets övergripande målsättning är att utöka fiskerinäringens betydelse med hänsyn till sysselsättning och förstahandsvärde samt rationellt och hållbart nyttjande av de möjligheter och resurser som de åländska vattnen erbjuder.

9.2 Stödformer för fiskerinäringen

Landskapsregeringens stöd till fiskerinäringen genomförs inom ramen för gällande bestämmelser nationellt och på EU-nivå samt genom egna initiativ rörande utvecklingen av branschen i nära samråd med näringsidkarna och deras organisationer. Stöd kan alltså beviljas utgående från befintlig lagstiftning, strukturprogrammet för den åländska fiskerinäringen 2000-2006 samt landskapsregeringens årliga budget.

Strukturprogrammet för den åländska fiskerinäringen 2000-2006

För att uppnå målen inom fiskerinäringen ger strukturprogrammet för den åländska fiskerinäringen möjlighet att bevilja investeringsstöd samt projektfinansiering för företag och sammanslutningar. Stöden finansieras gemensamt av landskapsregeringen över den normala budgeten och EU via Fonden för fiskets utveckling (FFU). Den första programperioden gällde åren 1995-2000 och nuvarande period åren 2000-2006.

Landskapsregeringen och FFU har deltagit med medfinansiering i projekt som bland annat har gällt byggande av nya samt modernisering av befintliga fiskefartyg, rationaliseringsåtgärder, hygien- och miljöanpassningar inom vattenbruket, förbättring av fisklandningsplatser, förbättring av fiskhanteringen, transporterna av fisk och vidareförädlingen samt utveckling av nya produkter. Dessutom har stöd givits för pilotprojekt gällande undersökningar av fisket och fiskerinäringen samt för information och marknadsbefrämjande åtgärder som gemensamt utförs av branschen.

Finansieringsramen för strukturprogrammet för fiskerisektorn 2000-2006 är totalt 14,72 miljoner euro, av vilket 4,43 miljoner euro är landskapets finansieringsandel, 3,65 miljoner euro EUs finansieringsandel och 6,64 miljoner euro en privat andel. Av finansieringsramen 2000-2006 återstår per den 30.9.2004 ca 2,99 miljoner euro av landskapets del och 2,45 miljoner euro av EUs andel.

Strukturstöd inom ramen för Fonden för fiskets utveckling kan erhållas för åtgärder inom följande åtgårdshelheter:

- Anpassning av fiskeflottan genom permanent ta fiskefartyg ur bruk
- Modernisering och förnyande av fiskeflottan
- Skydd och utveckling av akvatiska resurser t.ex åtgärder som främjar fisket genom att återställa fiskbeståndens levnadsmiljö
- Vattenbruk
- Anläggningar och utrustning i fiskehamnar
- Beredning och saluföring
- Småskaligt kustfiske – bidrag för gemensamma projekt
- Socio-ekonomiska åtgärder – underlätta för unga fiskare att etablera sig
- Främjande av avsättning t.ex marknadsföringskampanjer
- Åtgärder som genomförs av branschen t.ex utbildning, redskap och metoder
- Tillfälligt upphörande av verksamheten pga. oförutsägbara händelser
- Nyskapande åtgärder och pilotprojekt t.ex testning av ny teknik och nya metoder

Någon egentlig halvtidsutvärdering av strukturprogrammet för den åländska fiskerinäringen 2000-2006 har inte gjorts, utan den ingår i halvtidsutvärderingen av strukturprogrammet för hela landet. Genom att titta på nyttjandegraden av reserverade medel inom strukturprogrammet för fiskerinäringen på Åland per den sista september 2004 kan man dock konstatera att FFU och landskapsregeringen tillsammans beviljat drygt 2,6 miljoner euro, av vilket största delen gått till följande åtgärder:

- Nyskapande åtgärder och pilotprojekt (t.ex försöksodling av röding, forskning) (27 procent)
- Beredning och saluföring (t.ex. hygien- och produktionsanpassning, transportutrustning) (22 procent)
- Vattenbruk (t.ex anslutning till kommunalt reningsverk, ”sumpbåt” för transporter av odlad fisk till slakterier) (13 procent)
- Tillfälligt upphörande av verksamheten (t.ex för tillfälligt upphörande av laxfiske) (12 procent)

Landskapsregeringens budget 2004 och 2005

Landskapets budget 2004 för främjandet av fiskerinäringen och landskapets finansieringsandel av strukturprogrammet för fiskerisektorn uppgår till 1.158.000 euro (inkl. tillägg), för år 2005 föreslås 1.012.000 euro. Dessutom tillkommer EUs finansieringsandel av strukturprogrammet som år 2004 är budgeterat till 540.000 euro, förslaget för år 2005 är 430.000 euro.

För driften av Ålands fiskodling, som är en landskapsägd och –driven landbaserad fiskodlingsanstalt, föreslås ett nettoanslag om 427.000 euro (423.000 var budgeterat för 2004).

Tabell 9.1: Landskapets budget 2004 och förslag 2005 för främjande av fiskerinäringen, strukturprogrammet för fiskerisektorn och Ålands Fiskodling

Främjande av fiskerinäringen	Budget 2004	Förslag 2005
Verksamhetens utgifter	67 000	48 000
Tekniskt stöd - strukturprogrammet för fiskerisektorn	12 000	12 000
Landskapets andel av skadeersättningar för försäkrade fiskeredskap och fiskebåtar	150 000	60 000
Landskapsunderstöd till fond för fiskeriförsäkringar	1 000	1 000
Främjande av marknadsföringen och strukturpolitiken	200 000	180 000
Övrigt understöd för fiskerinäringens främjande	88 000	88 000
EU - Strukturprogram för fiskerisektorn		
<i>Landskapets finansieringsandel</i>	640 000	623 000
<i>EUs finansieringsandel</i>	540 000	430 000
Ålands Fiskodling, Guttorp		
Verksamhetens utgifter	423 000	427 000

Källa: Förslag till budget för landskapet Åland 2005

De lägre föreslagna anslagen för landskapets andel i skadeersättningar för försäkrade fiskeredskap och fiskebåtar beror på att den havsgående fiskeflottan på Åland har minskat och inte förväntas öka nämnvärt på kort sikt. Även anslaget för främjandet av marknadsföringen och strukturpolitiken har minskat, vilket beror på att den åländska trålfiskeflottan och därmed landningen av strömming och vassbuk har minskat.

För att upprätthålla fortsatt goda förutsättningar för det småskaliga kustfisket och fisketurismen skall Ålands fiskodling producera för utplantering smolt av havsöring, yngel av åländsk skärgårdssik, nykläckta gäddyngel samt smolt av havslax. På sikt kan dock den sjunkande återfångsten av havsöring de senaste åren samt av EU planerade förändringarna i förutsättningarna att bedriva laxfiske innebära en förändring av utplanteringsstrategin för Ålands fiskodling.

Nytan med ovannämnda stöd till fiskerinäringen, både genom egna initiativ och på EU-nivå, upplevs som stor. Till exempel det så kallade uppsamlingsstödet, som finns under åtgärden ”främjande av marknadsföringen och strukturpolitiken”, befrämjar rationaliseringen och koordineringen av verksamheten och sålunda näringens lönsamhet. Ett annat stöd är medfinansieringen av rådgivningsorganisationerna Ålands Fiskare r.f.s:s och Ålands fiskodlarförening r.f.s:s verksamhet, vars syfte är att utlokalisera rådgivnings- och utvecklingsuppgifter till branschen.

10. Konklusioner: Finns det en framtid för åländsk fiskerier?

I detta avslutande kapitel diskuteras för yrkesfiskets, fiskodlingsverksamhetens samt fritids- och det turistrelaterade fiskets del faktorer som innebär styrka, svaghet, möjlighet och hot. Fiskerierieringen står inför en stor utmaning att vända svaga sidor till styrkor och hotbilder till möjligheter. Uppgifterna grundar sig till stor del på intervjuer med sakkunniga, på analys av utvecklingen samt på tidigare gjorda undersökningar.

Svaghet

Det förekommer stora årstidsvariationer i fångsterna och fiskemöjligheterna. Största delen av yrkesfiskarnas inkomster tas in under en mycket kort tid, vilket bidrar till den dåliga lönsamheten. På grund av säsongvariationerna beträffande råvarutillgången på fjällfisk är inte heller förädlingskapaciteten till fullo utnyttjad. Även fiskodlingsverksamheten är till viss del säsongartad, slakten av regnbåge koncentreras till hösten, vilket leder till ojämna leveranser.

De långa transportsträckorna fördyrar och leder till att fisk som exporteras från Åland nästan alltid är ett dygn äldre än konkurrenternas fisk, vilket är av stor betydelse då det gäller färsk fisk, men av mindre vikt då det gäller förädlad fisk. Dessutom försvårar skattegränsen exporten.

Medelålder bland yrkesfiskarna är hög och deras antal kommer ytterligare att minska. Detta kan emellertid ge bättre avsättning för de yrkesfiskare som är kvar. Förutom den höga medelåldern bland yrkesfiskarna är den ålderstigna trålfiskeflottan ett problem för yrkesfisket.

En viss irritation mellan vattenägare och turistfiskare samt mellan yrkesfiskare och turistfiskare förekommer, eftersom man anser att speciellt trollingfiskare skadar näten och stör fisken under leken. En del sportfiskarna upplever i sin tur att yrkesfisket tär på deras resurs. Representanter för turismen anser att många av de åländska inkvarteringsanläggningar är gamla och slitna.

Den lokala miljöpåverkan av fiskodlingsverksamheten är ett problem. De naturliga förutsättningarna att bedriva fiskodlingsverksamhet är inte så bra i vår grunda skärgård med ineffektiv vattensiftning. Sålunda kan norsk lax och regnbåge produceras billigare än inhemsk regnbåge, eftersom man i Norge i de djupa fjordarna kan inrätta mycket större odlingar till rimliga kostnader. Därtill upplever fiskodlarna en stor osäkerhet vad gäller miljörelaterade frågeställningar angående verksamheten, nyetablering och utvidgning.

Styrka

Fiskerinäringens mest betydelsefulla styrka är de naturliga förutsättningarna att bedriva fiske på Åland – Åland består till ca 80 procent av vatten och artrikedomen liksom fiskbestånden är goda. Denna styrka gäller inte bara yrkesfisket utan även fritidsfisket och det turistrelaterade fisket, som även gynnas av den skiftande geografin - många öar och skär, långa strandlinjer och vikar mycket lämpade för sportfiske. Förutom de naturliga förutsättningarna bygger fiskerinäringen på Åland på långa traditioner och den lokala kännedomen och kunskapen är sålunda god, fiskarna känner sina vatten och hur fisket bedrivs runt Åland. Inom den åländska fiskeripolitiken finns även ett antal aktörer som hårt arbetar för fiskerinäringens överlevnad och försöker bedriva en gynnsam fiskeripolitik.

En annan viktig styrka för yrkesfiskets del är att efterfrågan på fjällfisk är stor både lokalt samt på våra betydande närmarknader i Sverige och Finland samt i Europa. På motsvarande sätt är den inhemska efterfrågan på odlad regnbåge, större än vad de åländska fiskodlarna kan producera.

Fiskerinäringen ger inkomstmöjligheter i vissa skärgårds- och glesbygdsområden, där utkomst- och sysselsättningsmöjligheterna annars är begränsade. Fiskodlingverksamheten är viktig speciellt för skärgårdens inkomstmöjligheter och skatteintäkter - dess betydelse för skärgården och glesbygden är sålunda stor, men även yrkes- och det turistrelaterade fisket bidrar till inkomsterna i glesbygden och skärgården.

Förädlingsindustrin är utbredd och stora investeringar har gjorts inom hygien- och produktionsanpassning. Det borde sålunda finnas möjligheter att öka förädlingsvärdet och därmed inkomsterna, om tillgången på fisk, både vildfångad och odlad, var större. Den odlade fisken ger en jämnare och säkrare tillgång till fisk jämfört med det mera säsongsbetonade yrkesfisket, vilket är viktigt för förädlingen av och handeln med fisk.

Inom det turistrelaterade fisket är man positivt inställd till systemet med fiskekort, som ger inkomster till vattenägarna, som i sin tur värnar om fiskevården. Fiskekortet gäller ett visst område, vilket bidrar till ett strukturerat fiske. I Sverige (och delvis i Finland) är däremot handredskapsfisket fritt. En annan styrka för sportfisketurismen är att samarbetet med rederierna med att marknadsföra Åland fungerar bra och att högsäsongen för fisketurismen infaller utanför den övriga turismsäsongen.

Hot

En eventuell minskning av fiskebeståndet runt Åland på grund av utfiske och andra orsaker utgör ett hot liksom övergödningen och dess miljöpåverkan. Fisksjukdomar såsom VHS kan utgöra ett hot för fiskodlingssektorn, men i år har bara ett fall registrerats av den sjukdomen.

Det stora antalet sälar som finns runt Åland upplevs som ett problem av både yrkesfiskare och fiskodlare. Förutom att sälen äter stora mängder fisk, skadar den redskap och fångst samt stressar odlad fisk i odlingskassarna. Ett annat problem är det ökande antalet skarvar, som också livnär sig på fisk.

Inom yrkesfiskarkåren är stämningen dålig och framtidstron svag, vilket beror på marginalisering av fisket då strömmingstrål- och laxfisket med drivgarn upphör. Det finns även farhågor att fjällfisket kan minska då lax- och strömmingsfisket försvinner. Även EU upplevs i vissa fall utgöra ett hot på grund av beslut som EU fattar, såsom drivgarnsförbudet. Dessutom innebär EUs nuvarande och kommande beslut om framtida gränser för rester av främmande ämnen bland annat miljögifter en betydande osäkerhetsfaktor för lax- och strömmingsfisket. Finland och Sverige har beviljats undantag från den nuvarande gränsen för dioxiner fram till utgången av år 2006. Gränserna för dioxiner håller på att revideras av EU och kommer att kompletteras med gränsvärden för dioxinliknande PCB-föreningar.

En konsekvens av fiskodlingens lokala miljöpåverkan är att den allmänna inställningen till fiskodlingsverksamhet inte alltid är positiv. Den internationella konkurrensen upplevs som ett hot av fiskodlarna. Förutom att den odlade laxen i Norge är billig (på grund av vissa stordriftsfördelar) är tillgången av laxen mera jämt fördelad under året jämfört med den odlade regnbågen på Åland som främst slaktas under hösten. Regnbågen tappar marknadsandelar (produktionsvolymerna har minskat) och industrin anpassar sig till importerad billig odlad lax från Norge.

Möjligheter

Det finns möjlighet att utöka fisket runt Åland, i motsats till våra grannområden, tack vare de hittills stora bestånden. Enligt uppgifter från Vilt- och Fiskeriforskningsinstitutet har sötvattenfiskarternas (kust- och insjöarternas) relativa betydelse för yrkesfisket ökat, då fisket efter strömming, torsk och lax regleras allt hårdare och havsfisket koncentreras till några få aktörer. Den mest betydelsefulla arten på Åland är sik, i Finland siklöja, i Sverige ål samt i Estland gös. I Finland har efterfrågan på de traditionella sötvattenfiskarterna hållits stabil och priset på de flesta fiskarterna har hållits på en bra nivå. Även då det gäller efterfrågan på odlad regnbåge är den finska efterfrågan stor, större än vad de åländska fiskodlarna kan producera.

För yrkesfiskets del finns funderingar på att överbygga de kompakta fiskesäsongerna genom att sumpas fisken och slakta den efterhand såsom man gjorde förr i tiden, vilket skulle ge fiskodlingens försäljningsfördelar åt yrkesfisket. Detta kräver dock en viss omställning i fiskemetoder och utveckling av sumpningsteknik.

I och med att framtida miljömål fastställs samt olika åtgärder för att befrämja och utveckla fiskodlingsverksamheten i avseende på såväl lönsamhet som miljöhänsyn vidtas, kan en bättre framförhållning och möjlighet till långsiktig planering av verksamheten ske.

Inom fiskodlingsverksamheten görs försök med att utveckla produktionen till exempel med odling av andra arter såsom abborre och gös för att se om det är ekonomiskt lönsamt. Dessutom planeras en projektering över vad det skulle kosta att odla på land.

En högre förädlingsgrad av fisken skulle ge ett mervärde till en rimlig kostnad då det finns förmånliga stöd att få för investeringar i förädlingsanläggningar. Marknaderna för förädlad fisk finns relativt nära i Stockholm, Åbo och Helsingfors och i motsats till den färska fisken har det extra dygnet som transporten tar mindre betydelse.

I och med att drivgarnsförbudet träder i kraft kommer troligtvis så kallade sälsäkra laxfällor att användas i större omfattning, som namnet antyder håller de sälarna borta. Det finns även möjlighet att få stöd för inköp av sådana fällor. Ökad avskjutning av säl har också nämnts som en möjlighet.

Turistsäsongen kunde förlängas genom olika slag av fiske såsom pilkfiske efter gös på vintern och "landfiske" på hösten efter öring. Då drivgarnsfisket efter lax minskar och helt försvinner år 2008, kan det gynna trollingfisket. Sportfiskeintresset är stort i Europa med 20 miljoner aktiva sportfiskare, av vilka 5-10 procent reser internationellt. Det är dock rätt arbetsdrygt och kostsamt att marknadsföra sig.

Den åländska fiskerinäringens centrala problem och utvecklingsbehov enligt strukturplanen för den åländska fiskerinäringen 2000-2006 (se *tabell B1 i bilagan*) ger en sammanfattande bild som till en del kompletterar den ovan gjorda analysen av fiskerinärings styrka, svaghet, möjligheter och hot.

Det torde finnas en framtid för åländsk fiskerinäring trots att laxfisket med drivgarn och trålfisket av strömming försvinner, förutsatt att näringen satsar på att öka fångstvolymerna av fisk med ett högre medelpris det vill säga fjällfisk samt ökar förädlingsgraden av fisken. Det turistrelaterade fisket, som har en utvecklingspotential, kan i vissa fall vara ett komplement till yrkesfisket, men den största ekonomiska nyttan av detta fiske har dock turistnäringen. Slutligen ser näringen framemot att klara och långsiktiga mål och åtgärder för vattenvården fastslås, vilket inte bara befrämjar miljön utan även ger fiskodlarna bättre framförhållning och möjlighet till långsiktig planering och utveckling av sin verksamhet.

Referenser

Jonson, M. Sveriges Fisketurismföretagare. (2003): Fisketuristiskt företagande i Sverige 2002 – En kartering och undersökning av fisketuristiska företag, deras ekonomi och resursutnyttjande.

Salo, H., Tohmo, T., Nenonen, T. & Niitykangas, H. (2003): Utvärdering efter halva tiden av Strukturprogrammet för fiskerihushållningen i Finland 2000-2006. Jyväskylä universitet, Miljöforskningscentralen.

Mattsson, J. Ålands Handelskammare. (1995): Fiskodlingens samhällsekonomiska betydelse på Åland.

Neuman, E. & B. Holmström. (2001): Fisket och dess förvaltning i Ålands skärgård – Brändö, Eckerö och Saltvik. Åländsk utredningsserie 2001:11.

Neuman, E. & B. Holmström. (2003): Fisket och dess förvaltning i Lemland, Kökar, Geta och Hammarland. Delrapport från projektet Uthållig förvaltning av fisket i Ålands skärgård. Åländsk utredningsserie 2003:4.

Neuman, E. & B. Holmström. (2004): Fisket och dess förvaltning i Finström, Sund, Vårdö och Sottunga. Åländsk utredningsserie 2004:2.

Villnäs, A. (2004): Återhämtning av vattenmiljön efter avvecklandet av fiskodlingar (Andersö och Järsö). Forskningsrapport No 110 Husö biologiska station, Åbo Akademi.

Vilt- och fiskeriforskningsinstitutet (2004): Kustfiske och fiskodling i Finlands sydvästra skärgård. AQCESS-projektets socioekonomiska iakttagelser. Fisk- och viltrapporter 325.

Ålands landskapsregering. (2003): Förslag till budget för landskapet Åland 2004

Ålands landskapsregering. (2004): Förslag till budget för landskapet Åland 2005

Ålands landskapsregering. (2003): Förslag till handlingsprogram för vattenvården 2004-2007 Remissversion

Ålands landskapsregering. : Miljöhandlingsprogram för Åland för åren 2000-2003

Ålands landskapsregering. (2000): Strukturplan för den åländska fiskerinäringen

Underlag från Fiskeribyråns chef Olof Karlsson september 2004

Statistiska uppgifter från Fiskeribyrån och Miljöbyrån

Diskussioner och intervjuer med:

Andreas Enqvist, verksamhetsledare för Ålands Fiskodlarförening r.f.

Fredrik Lundberg, verksamhetsledare för Ålands fiskare r.f.

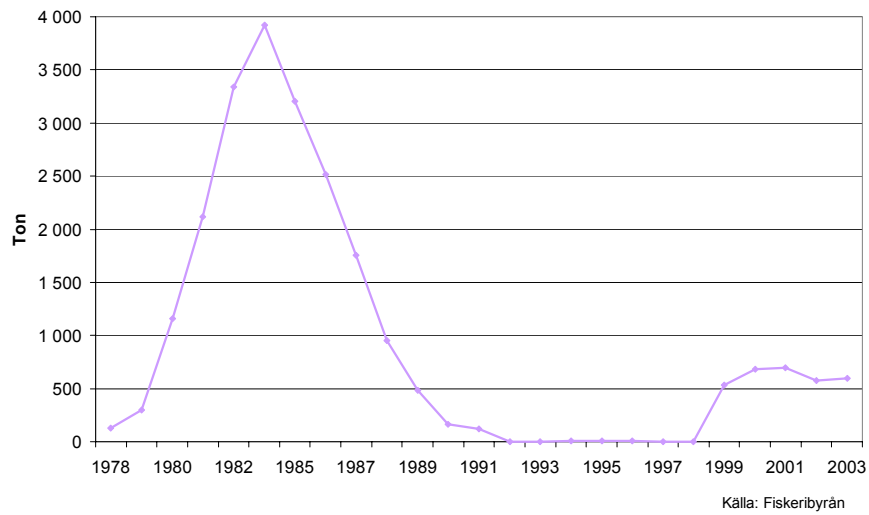
Ingmar Eriksson, produktansvarig för sportfiske och jakt vid Ålands Turistförbund

Mikael Wennström, vattenbiolog vid Landskapsregeringens Miljöbyrå

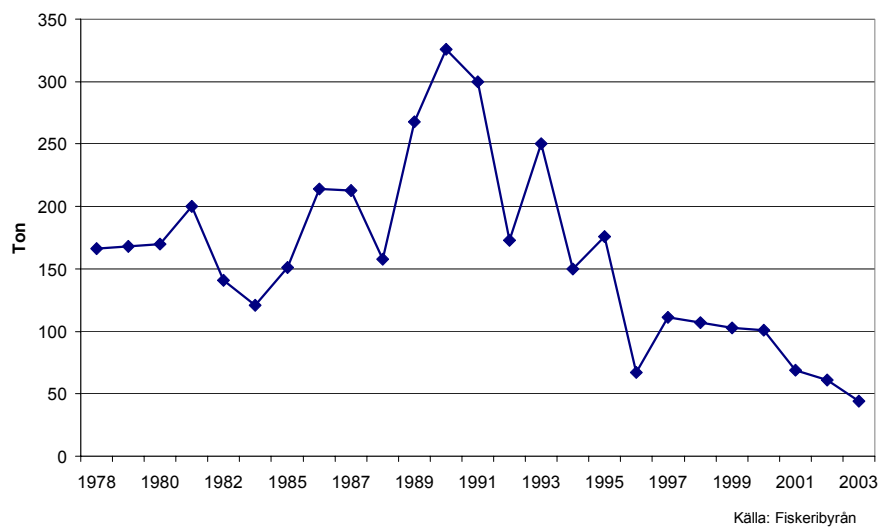
Magnus Eriksson, projektanställd geolog vid Landskapsregeringens Miljöbyrå

BILAGA

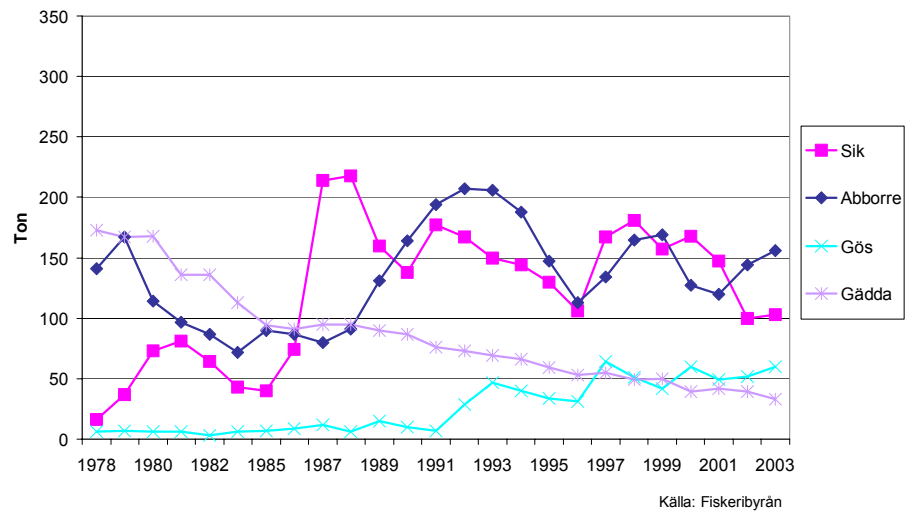
Figur B1: Torskfångsterna 1978-2003 (ton)

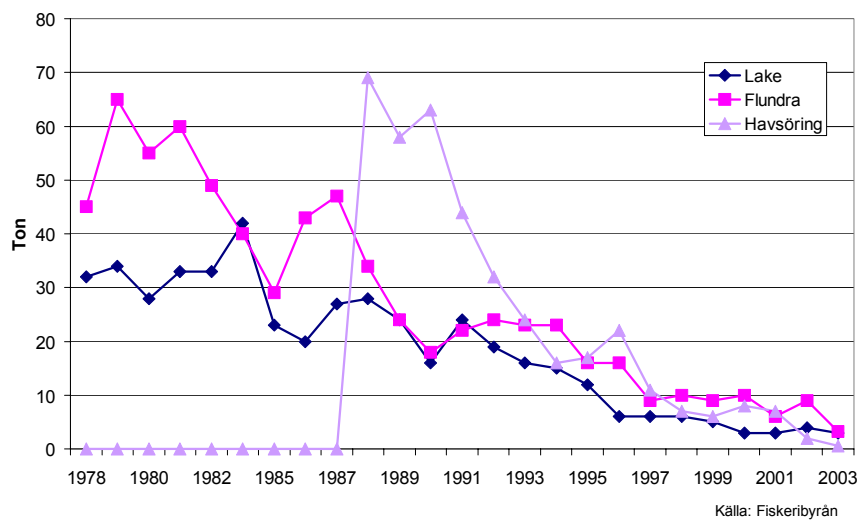
Figur B2: Laxfångsterna 1978-2003 (ton)

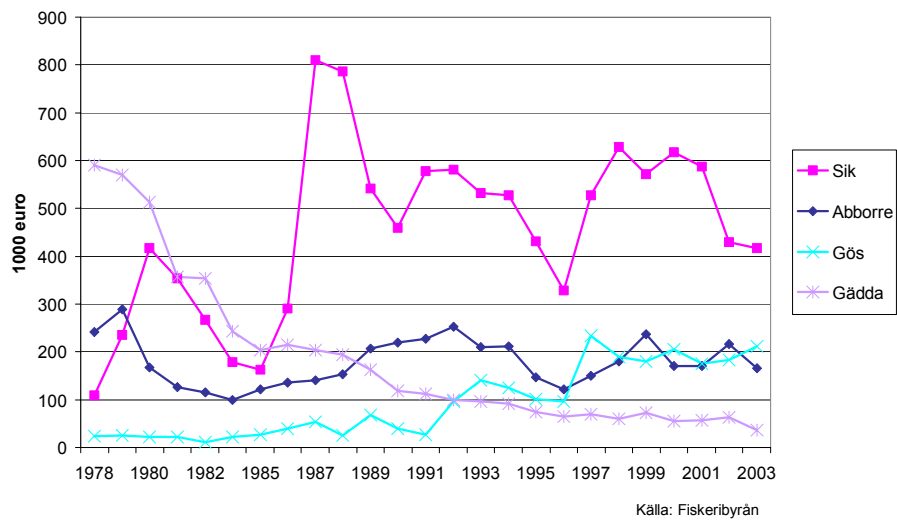
Figur B3: Fångsterna av sik, abborre, gös och gädda 1978-2003 (ton)

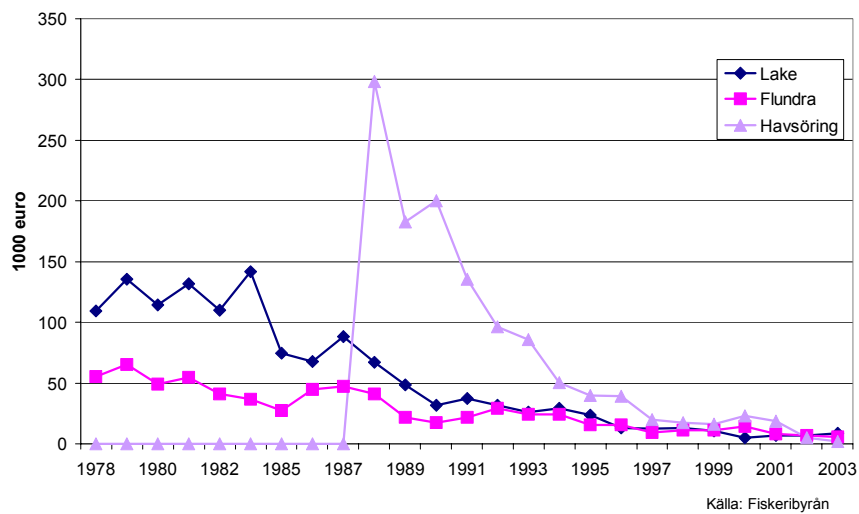
Figur B4: Fångsterna av lake, flundra och havsöring 1978-2003 (ton)

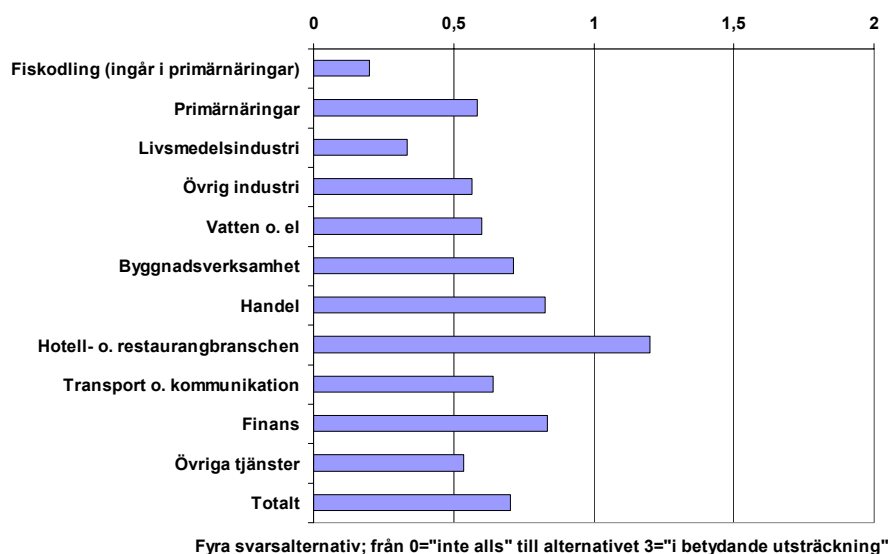
Figur B5: Fångstens förstahandsvärde 1978-2003 i 2003 års priser (1000 euro)

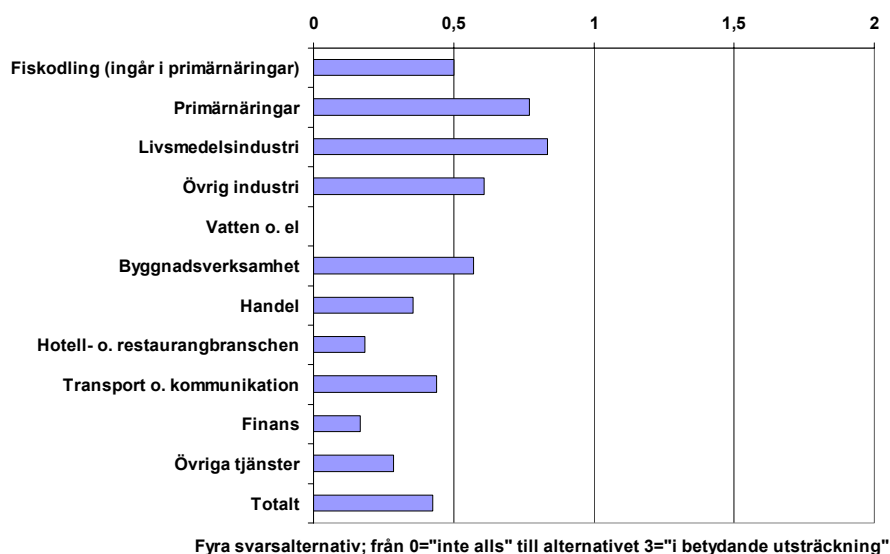
Figur B6: Fångstens förstahandsvärde 1978-2003 i 2003 års priser (1000 euro)

Figur B7: Företaget investerar i lokaler för verksamheten på ca fem års sikt enligt den bransch företaget tillhör

Figur B8: EU-utvidgningen försämrar företagets verksamhetsförutsättningar på ca fem års sikt enligt den bransch företaget tillhör

Tabell B1: Den åländska fiskerinäringens centrala problem och utvecklingsbehov

<i>Starka sidor</i> • Relativt stora marknader i närområdena • Stark fiskodlingssektor • God fisksjukdomssituation • Tillgång till flera fiskarter i det kustnära fisket • Modern fiskhanteringsindustri • Näringens och produkternas goda anseende hos konsumenterna • Goda naturliga förutsättningar	<i>Svaga sidor</i> • Delvis svag lönsamhet • Föråldrad trålfiskeflotta • Varierande och delvis otillräcklig tillgång på fisk • Låg förädlingsgrad • Höga transportkostnader • Ensidigt uppbyggd industri
<i>Möjligheter</i> • Ökat samarbete inom sektorn • Höjd kvalitet • Höjd förädlingsgrad • Ökad export • Diversifierad produktion • Traditionellt stor konsumtion av färsk fisk	<i>Hot</i> • Försämrade konkurrenskraft i relation till import • Försämrade vattenmiljö och sviktande fiskstammar • Svagt intresse för näringen bland yngre • Korta tidsbegränsade odlingstillstånd • Svängningar i opinionerna mot näringen

Källa: Strukturplan för den åländska fiskerinäringen 2000-2006

Konjunkturenkäten - våren 2004

Posta eller faxa! ÅSUB, Pb 1187, AX-22111 Mariehamn; fax 018-19495

senast torsdagen den 12 februari 2004!

Företag: _____ Kontaktperson: _____ Titel: _____ Tel: _____

Aktuell personalstyrka (omräknat till heltidstjänster)? _____

1. Konjunkturutsikterna i Er bransch kommer om 12 månader att:

☐ ha förbättrats ☐ vara oförändrade ☐ ha försämrats

2. Kommer Ert företag om 12 månaderna att ha:

☐ expanderat ☐ bibehållit nuvarande storlek ☐ minskat eller upphört med verksamheten

3. Hur har omsättningen i Ert företag utvecklats jämfört med situationen för 12 månader sedan i förhållande till den allmänna kostnadsutvecklingen (inflationstakten är knappt 1 procent)?

☐ snabbare ☐ ungefär lika snabbt ☐ långsammare

4. Hur kommer omsättningen att ha utvecklats om 12 månader i förhållande till den allmänna kostnadsutvecklingen?

☐ snabbare ☐ ungefär lika snabbt ☐ långsammare

5. Hur har lönsamheten i Ert företag utvecklats jämfört med situationen för 12 månader sedan?

☐ förbättrats ☐ oförändrad ☐ försämrats

6. Hur kommer lönsamheten att ha utvecklats om 12 månader?

☐ förbättrats ☐ förbli oförändrad ☐ försämrats

7. Hur har driftskostnaderna utvecklats jämfört med situationen för 12 månader sedan i förhållande till Era försäljningspriser?

☐ ökat ☐ samma utveckling ☐ minskat

8. Hur kommer driftskostnaderna att ha utvecklats om 12 månader i förhållande till Era försäljningspriser?

☐ ökat ☐ samma utveckling ☐ minskat

9. Har antalet anställda i Ert företag jämfört med situationen för 12 månader sedan:

☐ ökat ☐ varit oförändrad ☐ minskat

10. Kommer antalet anställda i Ert företag om 12 månaderna att:

☐ ha ökat ☐ vara oförändrad ☐ ha minskat

11. Hur har investeringarna i byggnader och maskiner förändrats jämfört med situationen för 12 månader sedan?

☐ ökat betydligt ☐ motsvarar ungefär årligt slitage och avskrivningar ☐ minskat betydligt

12. Hur kommer investeringarna att ha utvecklats om 12 månader?

☐ ökat betydligt ☐ motsvara ungefär årligt slitage och avskrivningar ☐ minskat betydligt

13. Vilket av följande områden kommer Ert företag att satsa på i första hand under de kommande åren (ange endast ett alternativ)

- 1. ☐ investeringar i maskiner och inventarier
- 2. ☐ ökad automatisering
- 3. ☐ nya lokaler eller utvidgning av befintliga
- 4. ☐ expansion genom ökad arbetskraft
- 5. ☐ personalutbildning
- 6. ☐ utveckla marknadsföringen / söka nya marknader
- 7. ☐ produktutveckling
- 8. ☐ ledarskapsutveckling
- 9. ☐ förbättra inköpsfunktionerna
- 10. ☐ rationalisera verksamheten / förbättra soliditeten och resultatet
- 11. ☐ annat, vad? _____

14. Vilket är det största hindret för utvecklingen av Ert företag (ange endast ett alternativ)

- 1. ☐ byråkratin
- 2. ☐ arbetslagstiftningen / kollektivavtal
- 3. ☐ lönebikostnaderna
- 4. ☐ beskattningen
- 5. ☐ skattegränsen mellan Åland, Finland och övriga EU
- 6. ☐ transportkostnaderna
- 7. ☐ för liten efterfrågan på produkterna / tjänsterna
- 8. ☐ finansieringssvårigheter
- 9. ☐ osäkerhet
- 10. ☐ bristen på kompetent personal
- 11. ☐ lönenivån / övriga produktionskostnader
- 12. ☐ hård konkurrens
- osund konkurrens orsakad av
 - 13. ☐ offentlig näringsverksamhet
 - 14. ☐ konkurrenssnedvridande företagsstöd
 - 15. ☐ konkurser och skuldsaneringsförfaranden
 - 16. ☐ grå / svart marknad
 - 17. ☐ centralisering av marknaden
- 18. ☐ annan orsak, vilken? _____

Vill Ni ha Konjunkturrapporten som återrapportering?

Ja
☐

Nej
☐

Här följer några tillägsfrågor om företagets framtida strategier och verksamhetsförutsättningar. Dessa lite mer detaljerade frågor ställs endast denna gång.

15. Företagets huvudmarknad idag

☐ Åland ☐ Finland ☐ Sverige ☐ Övriga världen, nämn viktigaste landet: _____

16. Företagets största marknad utanför Åland

☐ Finland ☐ Sverige ☐ Övr. Norden ☐ Övriga världen, nämn viktigaste landet: _____

☐ Säljer ingenting utanför Åland (gå till fråga 18) _____

17. Företagets viktigaste exportprodukt / tjänst: _____

18. Ta ställning till följande påståenden om företagets utveckling på ca fem års sikt. (Ett kryss per rad!)

	I betydande utsträckning	I ganska stor utsträckning	I viss utsträckning	Inte alls
a. Söker nya marknader utanför Åland	☐	☐	☐	☐
b. Förändrar produktionsinriktningen	☐	☐	☐	☐
Vilken ny produkt / tjänst viktigast _____				
c. Investerar i maskiner och inventarier	☐	☐	☐	☐
d. Investerar i lokaler för verksamheten	☐	☐	☐	☐
e. Investerar i programvara för produktionen	☐	☐	☐	☐
f. Annan investering, vilken? _____				
g. Ökar antalet anställda	☐	☐	☐	☐
Vilken kompetens / yrkesinriktning nyanställer företaget mest? _____				
h. Ökar utbildningsinsatserna inom företaget	☐	☐	☐	☐
i. Svårigheterna att rekrytera kompetent personal ökar	☐	☐	☐	☐
Vilken kompetens / yrkesinriktning är svårast att få tag på? _____				
j. Konkurrens från andra åländska aktörer begränsar företagets utvecklingsmöjligheter	☐	☐	☐	☐
k. Konkurrens från icke-åländska företag begränsar företagets utvecklingsmöjligheter	☐	☐	☐	☐
l. EU-utvidgningen försämrar företagets verksamhetsförutsättningar	☐	☐	☐	☐
m. EU-utvidgningen skapar nya möjligheter för företaget	☐	☐	☐	☐
o. Väsentligt minskad turtäthet inom färjetrafiken påverkar företaget negativt	☐	☐	☐	☐

Tack så mycket för Er tid!